

serie nouă • anul II • nr. 29 • 16-30 noiembrie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

A 5-A
CONFERINȚĂ
A ASOCIAȚIEI
UNIVERSITĂȚILOR
EUROPENE
LA CLUJ

Vasile Godruz – Clepsidra

Șepcută galbenă la a cincea Conferință EUA

■ *Andra Cătălina Stoica*

Membru al Assistance Team la a 5-a Conferință EUA, adică un mic organizator, o rotita, un student... Pentru ca această conferință să se desfășoare în cele mai bune condiții, cei care s-au ocupat de organizare au mobilizat un număr de studenți, 63, și eu printre ei.

Recrutarea studenților s-a realizat cu sprijinul ONG-urilor studentești din Cluj, pentru ca ulterior informația să zjunga în exterior. Am aflat prin colega mea de cameră, membra AIESEC, cum că ar mai fi fost nevoie de oameni și prin urmare am fost încântată să mă implic. Aceasta se întâmpla în prima săptămână a lunii octombrie. Ședintele începuseră înainte de vacanța de vară, dar activitatea a devenit cu adevărat serioasă la începutul noului an universitar.

S-au stabilit echipele, șefii de echipă, s-au făcut ecusoane și s-au împărțit sarcini. Ritmul de desfășurare a pregătirilor a fost foarte rapid. Nu a existat un training propriu-zis. S-au dat informații și îndrumări referitoare la ce ar trebui și cum ar trebui să facem. Pentru a fi mai eficiente, ultimele întâlniri au adunat doar șefii de echipă. Prin ei ni s-au transmis detaliile Conferinței, precum și materialele care trebuiau studiate: lista participanților și a hotelurilor unde urmau să se cazeze aceștia, programul conferinței, care a suferit modificări până în ultimul moment, harta facultăților clujene, lista cu numerele de telefon utile și un model de cerere în cazul în care cineva și-ar fi pierdut bagajele la aeroport. Ni s-au dat șepcute galbene pe care trebuia să le purtăm pe durata Conferinței pentru a putea fi ușor de reperat și de recunoscut, și umbrele, ambele purtând sigla UBB.

Astfel echipați, am pornit în „expediție” pe la hoteluri. Am văzut camerele, ne-am interesat de facilități, programul restaurantelor și recepțiilor și de persoanele de contact, în caz de urgență. Am făcut o vizită și la aeroport, pentru a ne asigura de bunul mers al lucrurilor. Oricum, aici au staționat trei echipe pe toată durata sosirii participanților, împărțite pe zile.

Pe lângă aceste grupuri ocupate cu hotelurile și

aeroportul, au mai fost două responsabile cu companiile (însoțitorii, însoțitoarele participanților la Conferință) și trei echipe fixe (care au ajutat organizatorii să rezolve situațiile neașteptate și au coordonat activitatea studenților).

Cu o seară înainte de întâmpinarea participanților, am făcut un tur al hotelurilor pentru a duce în camerele rezervate oaspeților câte un clondir cu esența ospitalității ardelenilor din partea rectorului UBB, Andrei Marga.

Apoi am instalat în holul fiecărui hotel flip-charturi, pe care am afișat primele anunțuri privitoare la Conferință, o hartă a Clujului și programul autocarelor, care urmau să asigure transportul în oraș.

Joi dimineața, 23 octombrie, la ora șapte, șefii de echipă au avut o ultimă ședință în clădirea centrală UBB, după care s-au alăturat celorlalți colegi, în locațiile stabilite anterior, pentru a-i primi pe invitați.

Inevitabil au apărut probleme din vina noastră, din vina lor. Unii și-au anulat rezervarea, alții au schimbat hotelul, au venit alți participanți în locul celor trecuți pe liste, unii au venit cu mașinile personale și au fost mai dificil de reperat. Au existat nemulțumiri în legătură cu transportul (de la aeroport la hotel, de la hotel în oraș) și cu cazarea. Printre-o comunicare foarte bună am reușit să rezolvăm ceea ce era de competența noastră. Am fost la dispoziția oaspeților tot timpul pentru orice problemă și pentru orice informație.

Aceștia au primit fiecare câte o foaie cu date de contact și o scurtă prezentare a membrilor echipei care se ocupă de ei. Ideea s-a dovedit foarte bună, participanții nesfiindu-se să ne sune atunci când aveau nevoie de clarificări și confirmări. Menționez că au fost alese șase hoteluri și fiecare grup de studenți se îngrijea de personalitățile cazate în hotelul de care era responsabil. Dimineața îi urmăream în autocare. Unul sau doi dintre noi rămâneam la hotel până la orele zece în caz că unii participanți întârziiau. Apoi toate echipele în formula completă se adunau la Colegiul Academicum, locul unde s-a desfășurat Ședința

Distincții oaspeții au făcut cunoștință cu zestrea etnogrăfică transilvănească

Plenară. Aici, puneam la punct ultimele detalii ale activității următoare: pauză de cafea, deplasarea în diverse locații din oraș (Centrul de Cooperări Internaționale, Hotel Transilvania) și orientarea invitaților spre atelierele de lucru (Facultatea de Drept, Clădirea Centrală UBB, Facultatea de Studii Europene, Facultatea de Științe Economice).

Seara eram toți invitați la restaurantul Piramida alături de personalitățile lumii academice. Astfel am putut interacționa cu participanții într-un cadru mai destins. La orele 22.30, fiecare echipa se asigura că membrii grupului pe care-l avea în grijă se aflau în autocarul pentru hotelul unde erau cazați.

Ca organizator al acestei Conferințe nu pot să spun decât că a fost o experiență memorabilă. Am lucrat cu niște oameni deosebiți și am avut posibilitatea să intru în contact cu cadre universitare europene și nu numai. Am fost impresionată, și sunt sigură că nu am fost singură, atunci când ni s-a mulțumit în mod public de către domnul Eric Froment, președintele EUA, și de către domnul Andrei Marga, pentru activitatea prestată și am fost aplaudați de o sală întreagă. Cred că participanții au fost plăcut surprinși de faptul că am fost la dispoziția lor tot timpul și mulți ne-au felicitat personal pentru seriozitate.

N-aș putea să nu amintesc despre întâlnirile din sala 008 de la Geologie, unde noi studenții ne luam prânzul împreună și ne împărțeam întâmplările din ziua în curs. În aceeași sală, duminică seara, la finalul Conferinței ne-am putut admira figurile schimonosite pe calculator de către niște colegi cu mult simț al umorului. Tot duminică seara, domnul Marga ne-a făcut onoarea de a veni la petrecerea noastră, după ce am participat la ultima recepție la Piramida.

Suntem studenți animați de dorința de a face ceva, de a arăta că putem face ceva, că putem construi. A fost plăcut să ne simțim utili și apreciați (material, am fost recompensați cu o bursă de merit, iar șepcutele galbene și umbrelele au rămas la noi). Tot ce s-a întâmplat pe parcursul Conferinței a fost constructiv. Suntem capabili de a înfăptui lucruri frumoase dacă ni se acordă șansa și încrederea cuvenită. Studenții UBB demonstrează că se poate.

Studenții Universității au avut grijă ca ospitalitatea clujeană să fie pe deplin cor firmată

Singularizarea creatoare

■ Gelu Neamțu

AUREL SASU

Cultura română în Statele Unite și Canada, vol. III, Societățile culturale
Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002, 156 p.

După editarea în 1993 a primelor două volume, *Presa și Nostalgia românească*, apărute sub genericul *Cultura română în Statele Unite și Canada*, dl. prof. univ. Dr. Aurel Sasu, își finalizează cercetările asupra fenomenului cultural al emigrației românești oferindu-ne cel de al treilea volum, *Societățile culturale*.

Volumul este o încercare temerară de a scrie o istorie culturală a *Societăților fraternală* românești din America.

Numărul acestor societăți este foarte mare și variază tot timpul, ceea ce îngreunează serios cercetarea.

Tema este examinată ca formă de asistență socială și ca formă de apartenență și identitate, știut fiind că aceste modeste societăți (așa cum explică dl. Alexandru Nemoianu în *Cuvinte despre românii-americani*, 1997) au modelat în timp comportamentul emigranților români, însuflându-le curaj, sărguință și cumpătare, consolidându-le conștiința de grup național aparte.

Pentru acest subiect autorul a folosit în special două lucrări de bază, *Istoria Uniunii și Ligii Societăților Românești din America* (1956) de Șofron S. Fekett și *Viața românească din America* (1925) de G. Stănculescu, lucrări care au înregistrat nașterea și parțial evoluția societăților (uneori pe baza materialului de arhivă), dar care nu au epuizat nici pe departe problema, nereușind să ne transmită un tablou exhaustiv. Aurel Sasu completează aceste date cu cercetarea presei românilor americani, din păcate extrem de lacunară.

Informația lucrării este așadar făcută în principal pe baza consultării unor colecții publice și particulare de presă aflate în Statele Unite și Canada.

Dificultatea cercetării ne-o putem reprezenta dacă vom ști că Library of Congress, cea mai mare bibliotecă din lume, nu posedă colecții complete din nici un periodic româno-american.

În adunările Societăților culturale românești se dezbăteau tot soiul de probleme; de la un ajutor de boală, de înmormântare, până la ridicarea unui lăcaș de cult sau aplanarea unor conflicte, ba chiar probleme de simplă administrație.

De mare ajutor i-au fost autorului ziarele *America și Românul* dar și presa de acasă, cum ar fi *Tribuna*, *Roumanie*, *Libertatea*, *Foaia poporului*, *Universul*, *Neamul românesc*, *Semănătorul* și altele. Ziarele din Sibiu, Brașov și București reproduc știrile din *America și Românul* iar în același timp presa românilor americani publică literatura și comentează politica presei românești. Aurel Sasu interpretează această situație ca dovadă a unei extraordinare voințe de dialog, de unitate și comuniune sufletească, de jertfă și generozitate, dispărută (așa cum am văzut cu ochii mei în anii 80) în perioada de după cel de al doilea război mondial când emigrația a fost marcată de ură și suspiciune românească.

Paginile de ziar și revistă rămân deci principala sursă pentru dezvăluirea *dimensiunii spirituale* a grupului etnic românesc din America pe care

autorul se străduiește cu atâta tenacitate să o reînvie. Dar cum multe din produsele culturale ale emigrației românești, ca piese de teatru, poezii, conferințe etc. s-au pierdut, informația păstrându-se doar în vagi consemnări documentare greu consultabile, Aurel Sasu își exprimă temerea că până la urmă vor dispărea și aceste modeste dovezi de identitate națională.

Aceste atestate identitare sunt deosebit de importante, relevă autorul, pentru că ele chiar dacă nu puteau împiedica integrarea în societatea americană, asigurau măcar păstrarea specificului național, oferind ceva culoare și parfum aparte acestei lumi în continuă globalizare, la capătul căreia, cine știe, vom găsi aceeași limbă, aceleași obiceiuri, aceleași pasiuni, aceeași lipsă de orizont și imaginație – o lume ternă, cenușie, aliniată și înregimentată, numai bună ca individul să devină un număr într-o statistică centralizată, depersonalizată și manipulat cu eficiență de cele mai sofisticate aparate electronice care vor reglementa sever nașterea, consumul, sexul, cantitatea de carburanți și moartea.

Autorul vede în aceste Societăți elementul vital al românului emigrat care luptă pentru păstrarea legăturilor cu Țara, pentru păstrarea limbii și în general a spiritualității românești. În această luptă a Societăților fraternală de a ține legătura cu patria mamă, vede Aurel Sasu enorma lor importanță.

Membrii celor 190 de societăți culturale semnalate și înregistrate de Aurel Sasu, de-a lungul anilor făceau donații pentru instituțiile din țara de origine, pentru orfelinate, pentru armată, pentru Crucea Roșie, pentru înălțarea de biserici, pentru manifestări artistice, pentru sprijinirea școlilor, pentru organizarea bibliotecilor, pentru editarea de cărți românești, pentru ridicarea de monumente, aceste simboluri naționale și pentru apărarea cauzei românismului atât de urgisit și pe atunci.

Pe "scenele" improvizate ale românilor-americani echipele de amatori recitau cu patos din Eminescu, Goga, Coșbuc și Vlahuță, citeau din I. Creangă și I. Agârbiceanu și jucau piese din

repertoriul dramatic al lui I.L. Caragiale. Datorită abonamentelor românii puteau citi în America *Lupta* de la Budapesta, *Tribuna* de la Arad, *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, *Universul* și *Neamul românesc* de la București. Legăturile cu Țara se păstrează chiar și atunci când comunitățile încep să-și aibă "scriitorii" lor: un C.R. Pascu, Nicolae Țânțariu, N.D. Comănelea, Victor Tinerean, Panait Nicolae, C. Frunză și mulți alții. Așa încât, mai constată autorul, în activitatea Societăților exista o rațiune superioară gestului filantropic sau simplei petreceri, era convingerea nestrămutată că doar CULTURA este "cimentul care ne leagă la un loc". Nu degeaba numea George Stoica Societățile drept "temelia vieții organizate a românilor".

După al II-lea Război Mondial viața emigranților români trece într-o altă fază, se ivesc luptele ideologice, viața comunitară se dizolvă, ura și suspiciunea triumfă.

Societățile sunt prezentate alfabetic ceea ce înlesnește consultarea scurtei lor istorii. Multe poartă nume îndrăgite de cei mai mulți români, cum ar fi Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Horea Cloșca și Crișan, Mihai Viteazul, Andrei Mureșeanu, Carol I și altele. Poartă și nume ca *Tricolorul* și *Independența Română*, *Câmpul Libertății*, *Capatina*, *România Mare*, *Unirea Românilor*, *Doni* și atâtea altele; titlul trebuie să ilustreze o idee, gândul la țara lor de origine, o aspirație, un erou român, un sentiment nobil, cum nobile le erau sentimentele naționale.

La cele 190 de "voci" privind Societățile, se adaugă o consistentă listă de peste 40 de titluri, demonstrând astfel și faptul că tema EMI-GRĂȚIEI românilor în Statele Unite ale Americii a devenit o temă majoră care îi preocupă serios pe istoricii literari și pe istorici în general.

D-l Aurel Sasu, prin cărțile d-sale dedicate acestei teme, construiește poduri solide ale prieteniei româno-americane, care, spirituale fiind, nu vor putea fi bombardate și distruse de nici o aviație din lume oricât de puternică ar fi ea.

Spiritul național sădit de Societățile culturale în sufletele românilor-americani va rămâne de-a pururi triumfător. Acesta este nobilul mesaj al cărții d-lui Aurel Sasu.

Vasile Gorduz

Conversand cu iarba

Hermeneutica și evadarea din metafizică

■ Adrian Costache

GIANNI VATTIMO
Dincolo de interpretare.
Semnificația hermeneuticii pentru filozofie
Editura Pontica, Col. Biblioteca italiană
Constanța, 2003

După Umberto Eco, Gianni Vattimo este autorul italian contemporan cel mai bine reprezentat bibliografic în cultura română. Unor titluri ca *Sfârșitul modernității*, *Dincolo de subiect*, *Aventura d.ferenței*, *Gândirea slabă*, *Etica interpretării* și *Subiectul și masca* anul acesta li s-a adăugat și *Dincolo de interpretare*, apărută inițial la Laterza & Figli în 1994.

Chiar dacă nici în acest volum nu întâlnim marca spiritului ironic (atât de specific lui Rorty) sau a spiritului ludic (specific lui Derrida), totuși, atitudinea teoretică a gânditorului italian nu este mai puțin „scandaloasă” (Vattimo).

Propunând ca strategie de lectură a textelor fundamentale ale hermeneuticii contemporane, ordinea cronologică inversă, în *Dincolo de interpretare* filosoful italian asumă la modul explicit sarcina unei circumscrieri minimale (una detaliată este lăsată pe seama unui volum ulterior anunțat cu titlul de *Ontologia actualității*) a sensului hermeneuticii pentru istoria ființei. E vorba, după cum arată și subtitlul volumului, de a aduce la lumină semnificația hermeneuticii pentru „problemele de care a vorbit în chip tradițional filosofia – probleme ale științei, ale eticii, ale religiei, ale artei”. În fapt de aici vine scandalul căci, prin aducerea la lumină a acestei semnificații, filosoful italian ajunge să afirme un sens pozitiv al nihilismului înțeles ca nouă gândire a ființei, ca nouă ontologie capabilă să se sustragă metafizicii și totodată să o depășească.

O dată cu reabilitarea gadameriană a experienței estetice ca experiență a adevărului a devenit general acceptat faptul că orice adevăr nu se mai poate da decât ca act interpretativ. Pentru că pare greu de contestat acest lucru, în măsura în care nu se extrag toate consecințele acestei teze, Vattimo arată că se ajunge la situația de a nu putea înțelege hermeneutica decât fie ca o simplă filozofie a culturii ce pe bună dreptate poate fi taxată de relativism, fie ca o nouă gândire metafizică în măsura în care pretinde că ar oferi o descriere în sfârșit adecvată a existenței umane.

Practic, situația poate fi tradusă exact în teza nietzscheană conform căreia nu există fapte ci doar interpretări. Totuși, n-ar trebui să uităm continuarea acestui gând pe care filosoful de la Basel nu întârzie să o adauge: „însăși această afirmație este interpretare.” Hermeneutica, subliniază Vattimo, nu ar trebui să scape din vedere niciodată faptul că nu este numai o teorie a istoricității adevărului, ci și – prin accentul pus de Gadamer pe semnificația exemplară a hermeneuticii juridice și pe dimensiunea aplicării –, un adevăr istoric în chip radical. Doar în măsura în care acest fapt este asumat, hermeneutica poate ajunge la o înțelegere autentică a propriei sale condiții: *cea de filozofie a cărei chemare este interpretarea propriei situații, propriei epoci, propriului moment din istoria ființei.*

Dar, pe de altă parte, refuzul de a înțelege adevărul doar în termenii tradiționali ai epistemologiei ca simplă corespondență, aduce cu sine și o modificare a modului de a concepe ființa. De acum încolo, spune Vattimo, despre ființă nu se mai poate vorbi în termeni de prezență plină ci, N.B., așa cum apare în unele texte ale lui Hei-

degger, în termeni de *întâmplare*, de *eveniment*, ceea ce corespunde cu afirmarea totală a nihilismului. După Vattimo, pe lângă *dreapta heideggeriană* – interpretarea tradițională a gândirii lui Heidegger care vorbește de o depășire a metafizicii prin pregătirea unei reînțoarceri a ființei – se poate vorbi și de o interpretare de *stângă* ce înțelege istoria ființei ca istorie a unui *lung adio*, a unei slăbiri interminabile a ființei și în raport cu care depășirea metafizicii înseamnă doar *reamintirea uitării ființei*, nu o readucere a acesteia la prezență. Chiar dacă textele heideggeriene nu conduc explicit la o astfel de interpretare, ele nici nu o contestă. Ea este utilă însă, pe de o parte datorită faptului că asigură inteligibilitatea unor texte ca *Timpul imaginii lumii* [*Die Zei des Weltbildes*] în raport cu restul corpusului heideggerian și, pe de altă parte, și mai semnificativ, datorită faptului că oferă baza pentru o nouă raportare a hermeneuticii la științele cuprinse în mod tradițional sub titulatura de *Naturwissenschaften* (științe ale naturii).

În viziunea lui Vattimo, în măsura în care hermeneutica se concepe pe sine ca rezultată *legică* a devenirii nihilismului atunci nu mai poate fi vorba de a-și asuma ca proiect reducerea cunoștințelor specializate pe care le oferă științele la *Lebenswelt* (lumea vieții), așa cum crede Habermas, sau la *Legos* cum crede Gadamer. Mai degrabă, hermeneutica trebuie să abandoneze vechea opoziție tare dintre *Geistes* și *Naturwissenschaften* (științele spiritului și științele naturii) și să se raporteze la știința modernă ca la „agentul principal al unei transformări nihiliste a sensului ființei”, altfel spus ca la acel ceva care a lansat apelul al cărui răspuns ea este.

Radicalizarea nihilistă a hermeneuticii pe care o propune Vattimo nu este lipsită de consecințe nici pe planul filosofiei practice. Aceasta deoarece, dacă încetăm să credem în existența unui fundament ultim care în plan etic se configurează ca și imperativ și în numele căruia se trasează limitele a ceea ce este moral sau nu, apare cu adevărat posibilitatea unei gândiri nonviolente și a unei mai bune articulări a raportului om-ființă. Dintre cele trei proiecte etice semnificative ale timpului nostru: etica comunicării a lui Habermas, etica redescoperirii a lui Rorty și etica continuității a lui Gadamer, cea care se poate prezenta ca actualizare a acestei potențe este doar ultima. Dar, numai în măsura în care, prin asumarea nihilismului, înțelege să atribuie o structură *orizontică* continuității existenței individuale în care sunt înscrise experiențele singulare ale fiecăruia. Nihilismul este o adevărată șansă și ar trebui să nu ne mai mire deloc faptul că din ce în ce mai mulți filosofi contemporani ajung să vorbească de un *principiu de caritate*.

Reîntâlnirea hermeneuticii contemporane cu idealul creștin al carității, precum și proliferarea mitului în timpurile noastre, pare să fie una paradoxală, dacă ne aducem aminte că hermeneutica nu a fost doar o consecință a secularizării ci și un factor determinant al acesteia. Divizarea catolicismului, după cum știm, este o consecință directă a impunerii principiului hermeneutic *sola textus* în forma *sola Scriptura*. Cum se raportează, în fapt, hermeneutica față de religie, care este poziția ei având în vedere situația amționată? În viziunea lui Vattimo răspunsul la această întrebare este o chestiune de alternativă între „două expresii arhetipale ale tradiției filosofice și religioase a Occidentului : «*oñ leghetai pollachos*» [ființa se spune în mai multe sensuri – n.n.] a lui Aristotel și acel «*multi fariam multisque modis olim loquens Deus patribus in prophetis*» [în multe rânduri și în

multe moduri a vorbit Dumnezeu Tatăl, profetilor] a Sfântului Pavel” (p. 68). Însă, arată filosoful italian, în măsura în care hermeneutica nu se dezice de propria-i vocație nihilistă, a accepta pluralismul religios este pur și simplu imposibil. Tot ceea ce poate face hermeneutica este să-și recunoască legătura substanțială cu religia creștină. Aceasta, nu atât datorită faptului că creștinismul este o religie a cărții și pentru că fundamentul acestei religii este *kenoza*, întruparea lui Dumnezeu înțelesă ca și coborâre și, după Vattimo, totodată ca „slăbire”. Dacă secularizarea este înscrisă pozitiv în destinul *kenozei*, atunci recuperarea valorilor religioase creștine de către etica hermeneutică încetează să mai conducă la paradox.

După cum asumarea vocației nihiliste a hermeneuticii nu a întârziat să-și dezvăluie consecințele în chestiunea științei, a eticii și a religiei, tot așa ele nu se lasă așteptate nici în cazul esteticii. Fără a contesta ci, tocmai, accentuând rolul decisiv pe care l-a avut pentru reflecția estetică *Adevăr și metodă* a lui Gadamer, prin reabilitarea experienței estetice ca experiență a adevărului, Vattimo arată că, din păcate, consecințele acestui fapt s-au oprit la un nivel destul de general, prin urmare, vag. Înțelegând hermeneutica drept acea filozofie care corespunde în chip esențial nihilismului și secularizării pe de o parte, și pe de altă parte înțelegând valoarea de determinantă pe care a avut-o religia pentru apariția artei, tot ceea ce trebuie să facem este să interogăm opera de artă din perspectiva semnificației pe care adevărul ei o are pentru acest moment din istoria ființei pe care îl trăim noi.

Problema adevărului este una fundamentală pentru proiectul lui Vattimo, pentru proiectul unei *ontologii a actualității*, dar, cu toate acestea, în text, nu pot fi găsite decât câteva notițe disparate asupra chestiunii. Acest neajuns este însă corectat prin introducerea în volum, ca prim apendice, a studiului *Adevărul hermeneuticii*, ce ne propune pentru o nouă înțelegere a adevărului metafora locuirii într-o bibliotecă. Prin al doilea apendice al volumului – *Reconstruire a raționalității* –, filosoful italian încearcă să arate că deși acuza de iraționalism care i se aduce hermeneuticii nu este într-un tot nejustificată, totuși, ea poate fi depășită printr-o reconstrucție a raționalității pornind de la tezele originare ale hermeneuticii și reconstituirea raportului ei cu modernitatea.

Fără a zăbovi prea mult, în încheiere dorim să adăugăm câteva cuvinte despre traducere. Chiar dacă pe alocuri transpunerea în limba română a textului filosofului italian nu este îndezjuns de clară, acest lucru nu aduce cu sine o scădere a calității traducerii. Totuși, un lucru ce poate fi considerat un minus este faptul că în afara unor titluri ca *Sein und Zeit*, *Warheit und Methode* și a încă unuia, maxim două, nici unul nu respecta uzanțele literaturii de specialitate în limba română. De pildă: în loc de *Originea operei de artă* în text apare *Originile operei de artă*, în loc de *Geneza hermeneuticii* – *Originile hermeneuticii*, în loc de *Timpul imaginii lumii* – *Epoca imaginii lumii* și lista poate continua. În principiu, atâta timp cât putem înțelege despre ce operă este vorba, acest lucru, deși este supărător, nu este o problemă. Însă, nu putem înțelege întotdeauna. Spre exemplu, în ultimul capitol al lucrării, Vattimo trimite la W. Dilthey, *Experiența vădită și poezia*, apărută pentru prima dată în germană în 1906. Acest titlu este tradus de Ștefania Mincu prin *Experiența trăită și poezie* pe care, după aceeași logică a aproximării, l-am echivalat cu *Trăire și poezie*. Din păcate, în acest caz suntem puși în fața unei probleme căci, ediția originală a lucrării *Trăire și poezie* nu datează din 1906, ci din 1905. Prin urmare, despre ce lucrare a lui Dilthey este vorba?

■ Pier Paolo Pasolini (1922 – 1975)

Pier Paolo Pasolini s-a născut la Bologna, în 5 martie 1922, dintr-un tată de stirpe nobilă din Ravenna și o mamă friulană ai cărei înaintași au ajuns cu timpul la condiția mic-burgheză. Datorită peregrinărilor familiei a fost nevoit să schimbe mai multe școli până la terminarea ciclului gimnazial; urmează liceul la Casarsa, iar licența în litere o dobândește la Bologna. Ca militant politic se înscrie în PCI (1945) și este exclus doi ani mai târziu pe motiv de imoralitate. Prin scrierile socio-politice atrage pe tot parcursul vieții ura comuniștilor și a creștin-democraților italieni. Refugiat la Roma (1950), trăiește câțiva ani de cruntă mizerie. O dată cu apariția primelor cărți de proză și a primelor filme devine un fel de inamic public nr. 1: i se intentează procese pentru scriere morbidă, pentru defăimarea religiei de stat, pentru imoralitate și ajunge să fie acuzat nu doar de afilierea-i marxistă și de trădarea obiectivelor comuniste, ci și de furt sau de atac armat. Înconjurat de dușmani, s-a bucurat de sprijinul unui grup restrâns de prieteni (Moravia, Bassani, Elsa Morante, Carlo Levi, Livio Garzanti, Fellini, Ninetto Davoli etc.). Osanale nu i-au fost aduse decât după ce a fost omorât, pe plaja de la Ostia, în noaptea de 2 noiembrie 1975. Din opera lui amintim câteva titluri: poezie – *Poezii la Casarsa* (1942 – în dialect friulan), *Cea mai bună tinerețe* (1954 – în dialect friulan), *Cenușile lui Gramsci* (1957), *Privighetoarea Bisericii Catolice* (1958), *Religia timpului meu* (1961), *Poezie în formă detrandefir* (1964), *A se spiritualiza și a organiza* (1971); proză – *Băieți de viață* (1955), *O viață violentă* (1956), *Alii cel cu ochi albaștri* (1965), *Teorema* (1968), *Petrol* (1992 – neterminat); eseuri – *Empirism eretic* (1972), *Scrieri corsare* (1975); film – *Mama Roma* (1962), *Evangelhia după Matei* (1964), *Oedip rege* (1967), *Teorema* (1968), *Porțile* (1969), *Medeea* (1970), *Trilogia vieții* (*Decameronul*, *Povestirile din Canterbury*, *Floarea celor o mie și una de nopți*) (1970-1974), *Salo* (1975).

Lucrez toată ziua

Lucrez toată ziua ca un călugăr și noaptea cutreier, ca un cotoi în căutare de dragoste... Voi propune curiei să fiu făcut sfânt.
De fapt răspund mist ficării cu blândețe. Privesc cu ochiul unei imagini pe cei destinați linșejului. Mă observ pe mine însumi masacrat cu seninul curj al unui savant. Îmi pare a încerca ură, și dimpotrivă scriu versuri pline de dragoste pătrunzătoare. Studiez pe fidă ca pe un fenomen fatal, de parcă nu i-aș fi fost obiect. Mi-e milă pentru tinerii fasciști, și bătrânilor, pe care îi consider forme ale celui mai oribil rău, le cpun doar violența raționii.
Pasiv precum o pasăre care vede tot, zburând, și își poartă în inimă în zborul în cer conștiința care nu iartă.

Bogăția cunoașterii

Dar în această lume care nu posedă nici măcar conștiința mizeriei,

vesel, dur, fără nici o credință,
eu eram bogat, posedam!
Nu numai pentru că o demnitate bugheză era în hainele mele și în gesturile mele de plictiseală vioaie, de pasiune reprimată: ci pentru că nu aveam conștiința bogăției mele!

A fi sărac era doar un accident al meu (sau un vis, poate, o înconștientă renunțare a celui ce protestează în numele lui Dumnezeu...)

Îmi aparțineau, în schimb, bibliotecă, galerii, instrumente pentru fiece studiu: era deja, înăuntrul și sletului meu născut pasiunilor, în întregime San Francesco, în reproduceri strălucitoare, și fresca din San Sepolcro, și aceea din Monterchi: tot Piero, aproape simbol al posesiei ideale, dacă obiect al iubirii maeștrilor, Longhi sau Contini, privilegiu al unui discipol inocent, și, deci, refinat... Tot acest capital, este adevărat, era deja aproape cheltuit, această stare istovită: dar eu eram ca bogatul care, dacă și-a pierdut casa ori țarinile, este, în adâncul și sletului, deprins: și continuă să fie stăpân...

Autobuzul ajungea la Portonaccio, sub fortificația Verano: trebuia să cobori, să fugi de-a curmezișul unei piețe fofoțind de si flete, să lupți pentru a prinde tramvaiul, care nu mai venea sau îți pleca de sub ochi, să reîncepi să te gândești pe refugiul stației plin de femei bătrâne și tineri murdari, să vezi străzile cartierelor liniștite, Via Morgagni, Piazza Bologna, cu arborii galbeni de lumină fără viață, bucăți de zid, vechi viljoare, blocurile noi, haosul orașului, în albul soare de dimineață, obosit și mohorât...

Sex, consolare a mizeriei

Sex, consolare a mizeriei!
Curva e o regină, tronul ei e o ruină, pământul ei o bucată de maidan căcat, sceptorul ei o poșetă vepsită în roșu:

lătră în noaptea, murdară și feroce
ca o mamă bătrână: își apără
posesia și viața.
Peștii, înprnjur, în grupuri,
un flași și agitați, cu mustațile lor,
brindisine sau slave, sunt
și fi, guvernatori: arar jează
în întuneric, cfacerile lor de o sută de lire,
trăgând cu ochiul în tăcere, schimbându-și
vorbe goale: lumea, exclusă, păstrează tăcerea
în jurul lor, care s-au exclus,
tăcute hoihuri de hrăpăreți.

Dar în gunoaiele lumii, se naște
o nouă lume: se nasc legi noi
unde nu mai este lege; se naște o nouă
cinste unde cinste e necinstea...
Se nasc puteri și noblețuri,
feroce, în grămezile de cocioabe,
în locurile nefârșite unde crezi
că orașul s-ar fărși, și unde dimpotrivă
reîncepe, dușmănos, reîncepe
a mia și a mia oară, cu poduri
și labirinturi, șantiere și terasamente,
îndărătul valurilor de zgărie-nori,
care accperă întregi orizonturi.

În ușurința dragostei
mizerabilul se simte om:
își întemeiază încrederea în viață, până
la a dispregui pe cei ce au altă viață.
Fii se aruncă în aventură
siguri de a fi într-o lume
căreia de ei, de sexul lor, îi este frică.
Mila lor e în a fi nemiloși,
forța lor în ușurătate,
speranța lor în a nu avea speranță.

Cântec civil

Obrji lor erau proaspeți și gingași
Și poate erau săruțați pentru prima dată.
Văzuți din spate, când se întorceau
pentru a reveni în grupul tânăr, erau mai maturi,
cu paltoanele peste pantalonii subțiri. Sărăcia lor
uită că e iarnă rece. Picioarele puțin arcuite
și gulerile uzate, precum frații mai mari,
dja orășeni discreditați. Pentru câțiva ani ei sunt încă
fără preț: și nu poate fi nimic care să umilească
în cel ce nu se poate judeca. Cu toate acestea o fac
cu multă, incredibilă naturaleză, ei se cferă vieții;
și viața la rândul ei îi cere. Sunt atât de pregătiți!
Înapoiază săruturile, savurând nouatea.
Apoi pleacă, netulburaji cum au venit.
Dar întrucât sunt încă plini de încredere în acea viață
care îi iubește,
fac promisiuni sincere, plănuiesc un viitor promițător
de îmbrățișări și sărutări. Cine ar face revoluția –
dacă ar mai trebui făcută vreodată – dacă nu ei?
Spuneți-le-o: sunt
pregătiți,
teji în același fel, așa cum îmbrățișează și sărută
și cu același miros în obrji.
Dar nu va fi încrederea lor în lume să triunfe.
Ea trebuie să fie neglijată de lume.

Călătoriile Smarandei Gheorghiu

■ *Mihaela Mudure*

Fascinația călătoriei este explicabilă. Viața însăși este un voiaj. Călătoria este un excelent mijloc de verificare a convingerilor, un mijloc euristic de a defini sau justifica limitele. Confruntarea cu alteritatea, plasarea călătorului în afara rutinei zilnice stimulează observația, spiritul critic. Voiajul, și corolarul său imaginea despre celălalt, sunt azi teme cu atât mai actuale cu cât, în lumea prezentă, deplasarea reală sau virtuală devine tot mai facilă pentru mase mari de oameni.

Pentru perioadele istorice vechi, impresiile de călătorie pot deveni mărturii istorice, deși nu credem că este cazul a exagera cu această valoare a impresiilor de călătorie. Ea arată mai degrabă pauperitatea altor surse de informații istorice. Explicația stă chiar în specificul „impresiilor” de călătorie. Cuvântul „impresii” presupune subiectivitatea privitorului. Relatarea de călătorie rămâne, indiferent de multiplele ei „intrebunțări” științifice, o formă a literaturii confesive în care ficționalizarea pretinde a tinde spre gradul zero deoarece valoarea ei supremă ar fi adevărul. Pe de altă parte, atât experiența de călătoare, dar și cea de cititoare¹, m-au convins că orice călător, chiar cel care își clamează cu putere „obiectivitatea”, de fapt nu citește atât realitatea văzută, cât se citește pe sine în realitatea respectivă.

Indiferent de motivație, călătorie de afaceri sau deplasare impusă de război, sau deportare, călătoria nu poate fi reconstituită în text decât subiectiv, fie și numai prin selecția episoadelor relatate, dacă admitem, ipotetic, existența unui grad zero de literaritate. Această grilă subiectivă este cea prin care vom citi și impresiile de călăto-

rie, personalitatea Smarandei Gheorghiu, una dintre primele românce care a gustat din plin farmecul evadării, al desprinderii din realitatea cotidiană pe care o presupune CĂLĂTORIA.

Pentru femeile românce călătoria, chiar călătoria de plăcere, trebuie să fi existat mult înainte de secolul al XX-lea. Din păcate, relatările despre aceste experiențe feminine sunt mult mai târzii decât ale bărbaților. Este limpede că femeile au călătorit mai puțin și mai târziu. Condiția feminină tradițională impune această discrepanță. De regulă, mijloacele financiare la dispoziția femeilor au fost mai reduse, problemele de siguranță în timpul călătoriei au fost mai grave, iar dispoziția călătoarelor de a-și împărtăși impresiile a fost mai redusă. Discreția călătoarelor românce pare să fi fost determinată de ezitarea lor în a intra în spațiul public ca autoare, de lipsa lor de încredere că propriile impresii ar putea fi demne de mai mult interes decât o conversație de salon cu prietenele, cu prietenii, cu familia. Cu atât mai mult este semnificativ faptul că orizontul public al textului de călătorie este mai redus dacă autoritatea acestui text provine de la o femeie. Reeditările impresiilor de călătorie ale femeilor sunt practic inexistente, iar reverberațiile critice nu foarte numeroase. Toate acestea sunt atitudini relevante pentru „nivelul” de emancipare a femeii în România și pentru o cultură de esență androcentrică.

Smaranda Andronescu Gheorghiu – pseudonimul literar cel mai folosit Smara – a trăit între 1857-1944. S-a născut la Târgoviște într-o familie înrudită cu poetul Grigore Alexandrescu și cu prozatorul Alexandru Brătescu-Voinești. A studiat la Târgoviște și la București. A fost profesoară,

scriitoare, publicistă și călătoare pasionată. Femeie emancipată, Smara a fost și una dintre feministe active de la sfârșitul secolului al XIX-lea și din prima jumătate a secolului al XX-lea în România, pe nedrept omisă din recenta antologie a Ștefaniei Mihăilescu *Din istoria feminismului românesc*.

Antologie de texte (1838-1929), apărută la Editura Polirom în 2002. Este de amintit, din acest punct de vedere, conferința „Inteligența femeii” ținută de Smaranda Gheorghiu la Ateneul Român, în seara de 14 aprilie 1896. Se pare că problema se bucura de o anumită vogă în epocă, deoarece mai sus menționata antologie include un text savuros al Sofiei Nădejde, „Răspuns domnului Maiorescu în chestia creierului la femei”, apărut în *Contemporanul*, nr. 24, anul I, 1881-1882. Este un răspuns polemic la o conferință a lui Maiorescu în care acesta susținea diminuarea creierului la femei pe măsură ce populația respectivă se ... civiliza. Doar la sălbatici, susținea Maiorescu, creierul ar fi sensibil egal, ca greutate, la femeie și la bărbat. Spune... marele critic: „În starea primitivă, mai că nu există diviziune de travaliu, sau deosebire de ocupațiuni. Aceleași griji și aceeași ordine de idei e la ambele sexe. Cu cât înaintăm în civilizațiune, cu atât rolul bărbatului devine mai greu, cu atât el trebuie să-și muncească mai mult creierul ca să poată cuceri un loc în economia socială și să fie în stare a-și asigura existența și viitorul familiei sale. El trebuie să miște cultura, el să conducă sau să susțină statul, el să facă a înflori artele, el trebuie să lărgească câmpul ideilor, să înlesnească bunul trai al omenirii prin descoperiri și perfecționări zilnice aduse în sfera practică a vieții, pe când femeia e redusă la un rol cu mult mai mărginit în mișcarea societăților culte”. (apud Mihăilescu, 89-90).

Cu vervă și cuceritoare ironie, Smaranda Gheorghiu face „aparent” jocul misoginilor. „Să convenim însă că sunt lucruri, slujbe și dregătorii, în care nu pot fi femeile: Nu pot fi filosofe pentru că n-au judecată multă și nici răbdare, de aceea n-au nici barbă” (1896, 17). „Nu pot fi preoți, Domne! ... Și mi-nchipui că nimic nu trebuie să fie mai ușor decât a ocupa un scaun de vâdică, pentru că pe toți greștii i-ar ierta și raiul s-ar umple de netrebunici, cu toate că și cel pământesc tot cam al lor este căci, unde poti fi el oare dacă nu în coprinsul nerozilor?” (1896, 18).

Deși nu o citează pe Mary Wollstonecraft, de altfel, nici nu știm dacă Smaranda Gheorghiu cunoștea celebrul text al lui Wollstonecraft, *Vindication of the Rights of Woman* – deci, nu știm dacă e vorba de o coincidență sau de cunoaștere și stilistică intenționată – Smaranda Gheorghiu folosește și ea celebra figură de stil a viței de vie care reprezintă condiția femeii educate să se bazeze pe bărbat, neajutorată, deci, prin educație și recompensată apoi, dacă este ascultătoare, cu protecția masculină.

În alte conferințe, Smaranda Gheorghiu ridică problema necesității educării femeilor pentru a-și îndeplini cât mai bine îndatoririle tradiționale în familie, necesitatea acordării dreptului la vot femeilor. Se observă, deci, în luările ei de poziție o justificare a necesității educării femeii pentru îndeplinirea de către femeie a rolului ei tradițional, nu pentru emanciparea ei. Votul femeii este văzut de Smaranda Gheorghiu ca o racordare a României la modernitate, ea nu insistă asupra implicațiilor pe care le-ar avea intrarea femeii în viața politică asupra construcției tradiționale a feminității.

Călătoriile au purtat-o pe Smaranda Gheorghiu pe numeroase meridiane europene:

Silvia Radu

Faleza (1987)

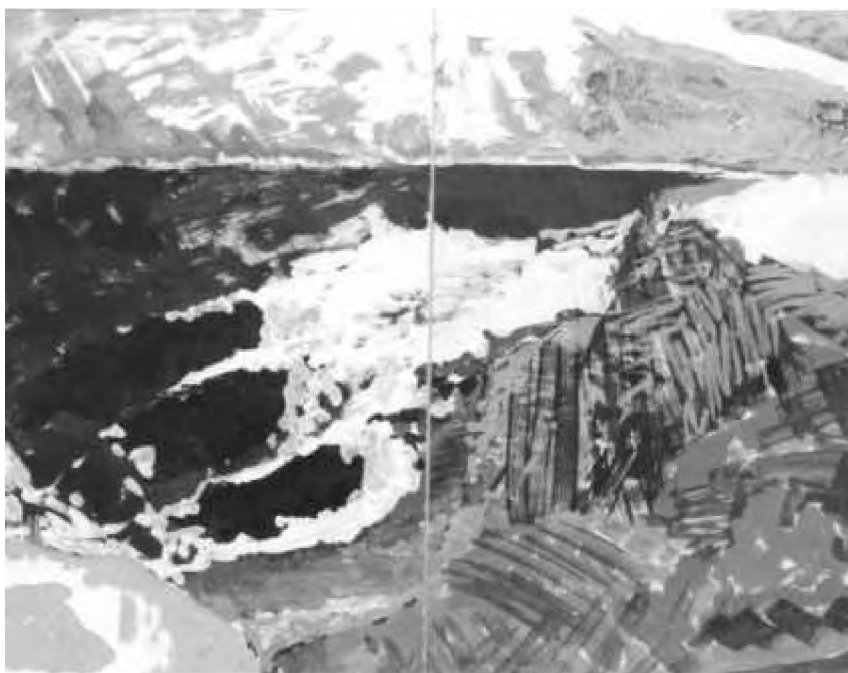
din Italia, Cehoslovacia, până în Scandinavia și la Capul Nord, Smaranda Gheorghiu fiind prima româncă/primul român care ajunge pe aceste meleaguri extrem-europene. Cheltuielile drumului i-au fost acoperite fie de anumite organisme internaționale, de statul român pe care l-a reprezentat la numeroase evenimente internaționale, sau de ea însăși. În 1893, precum și în iarna 1893-1894, Smaranda Gheorghiu este în Italia. În 1899 ea participă la Congresul Orientaliștilor la Roma. În 1900 participă la Congresul Internațional „Uniunea femeilor pentru pace” la Paris. În 1902 participă la Congresul Latin și vizitează Danemarca, Suedia și Norvegia, ajungând până la Capul Nord. În 1904 participă, la Haga, la Congresul pentru abolirea războiului. În 1911 participă la Congresul esperanțiștilor de la Odesa, de unde pornește într-un voiaj spre Grecia. În 1913 participă la Gand, Belgia, la Congresul Educației în familie. În același an și tot în Belgia, reprezintă România la Congresul Internațional al Școlii în Aer Liber. În 1925 Smaranda Gheorghiu ajunge în Cehoslovacia. Plănuia și o călătorie în jurul lumii, dar cel de-al doilea război mondial a împiedicat-o să își ducă la capăt proiectul. Spre sfârșitul vieții se deplasează greu și ironia sorții face ca ea să refuze până și două bilete de odihnă la Vatra Dornei, oferite de Gheorghe Marinescu, ministrul de atunci al Sănătății, deoarece nu avea cine să o însoțească, iar singură nu putea să se deplaseze nici măcar până în Moldova.

Este interesant că Smaranda Gheorghiu, călătoreala, nu privește lumea cu un ochi ... feminist. Peisajele continentului nostru îi inspiră autoarei fie pagini de un lirism bine stăpânit, fie considerații naționaliste în care femeia este subordonată marelui ideal al națiunii, construit ca spațiu modern, necesar dezvoltării României. În ce măsură acest ideal asigură și idealurile feministei Smaranda Gheorghiu, este o problemă pe care călătoreala preferă să nu o discute.

Întocmai ca o altă feminista a epocii, Alexandrina Gr. Cantacuzino, Smaranda Gheorghiu acordă, așadar, prioritate categorică idealului național, sororitatea este subordonată solidarității etnice. De remarcă, totuși, că Alexandrina Gr. Cantacuzino încearcă să coopereze cu organizațiile și militantele femei ale minorităților etnice din România pentru realizarea unor obiective comune.

În orice caz, protecția, dacă e posibil, chiar sporirea prestigiului noii Români moderne au fost și pentru Alexandrina Gr. Cantacuzino și pentru Smaranda Gheorghiu priorități absolute. Numai în cadrul noii Români mari, unitare, sigure pe frontierele sale de atunci se putea rezolva și problema femeii. Conform unei liste de priorități care convine, de fapt, perspectivei patriarhale, femeia este o problemă care apare pe o listă de probleme, la rubrica altele.

În timpul vizitei în Cehoslovacia, din 1925, Smaranda Gheorghiu se întâlnește cu personalități politice de prim rang. Ea observă: „Nici noi, nici ei n-avem mulți prieteni. Toată forța noastră stă în muncă și este nemerită deviza: *Prin noi însine*. Balanța dreptății o ține în mână Dumnezeu. După atâtea veacuri de suferințe năpustite asupra lor, ca și asupra noastră de la cele patru vânturi, am isbutit în fine să respirăm nesugrumați” (Smara, 1925, 13). Cele două națiuni sunt unite, în opinia călătorelei românce, de un anume excepționalism, de înțeles în contextul entuziast al epocii și exprimat printr-o suită de hiperbole și crescendouri. Națiunea, atât cea română cât și cea cehoslovacă, așa cum o vede Smara, nu are probleme de gen. Națiunea este un tot unitar care trebuie să facă față Celuilalt, de

Silvia Radu

afară. Totuși, feminista Smara menționează o chestiune pentru care a luptat ani de zile: votul pentru femei. Femeile cehoslovace îl au și acest fapt nu a dus la distrugerea edificiului social, vrea Smara să liniștească cititorul, ba chiar dimpotrivă. „În învățământ, în opere filantropice, morale, politice având acolo toate drepturile, tot sprijinul, toată încrederea dobândită prin munca lor harnică, cinstită, încordată și fără preget pentru binele obștesc, fac minuni femeile cehoslovace” (1926, 26).

Cu ocazia aceleiași voiaj ea îl citează pe Masaryk: „Amorul însoțit de alcool și născut din alcool nu este amor” (1926, 15). Comentariul Smarei vizează, probabil, discret și nenumăratele cazuri de abuz pe fondul alcoolismului din familiile românești. Soluția ei este protecția femeii prin controlarea strictă a sexualității, sub pretextul prezervării purității relației sentimentale. „Fără îndoială că este scris că omul și femeia va să fie un singur corp, dar și doresc deja să fie un singur suflet. Căsătoria este și ea o unire a sufletului, lucru imposibil în alcoolism [sic]. Un adevărat amor este cast și pur” (1925, 15).

Italia îi prilejuiește Smarei considerații despre relația noastră cu Apusul, relație pe care autoarea ar dori-o echilibrată și nu doar imitație din partea noastră. „Acum? Alte timpuri, alte obiceiuri, apusul este idealul nostru, de la el copiem totul și este așa de ademenitor... încât din el, rar ne întorcem cu aripele avântului nostru rămase tot la locul lor și cine are acest noroc, apoi este demn de stima noastră” (1905, 185).

Călătoreala nu uită niciodată ardelele probleme românești. În drum spre Italia, unde va depune o coroană de bronz la Coloana lui Traian și va rosti discursul *Mama Roma*, la 12 octombrie 1899, ea este cuprinsă de emoție la traversarea Transilvaniei, pe atunci în afara fruntariilor românești. Figura lui Mihai Viteazul este construcția lirică în jurul căreia se constituie discursul vizionar al Smarei. „Și trecând pe câmpia Turdei, am văzut plutind în văzduh sufletul celui mai mare erou al românilor și el părea aprins de dorul răzbnării; iar eu bizuindu-mă pe vitejii feciori ai acestei țări, bizuindu-mă pe falnicii lăstari ai viitorului, i-am răspuns:

*Scumpă umbră înțelegem dorul tău de răzbunare,
Fiii tăi, mult nu te lasă a mai sta în adăstare;*

Faleză (1987)

Invărti-vom, scumpă umbră, hora mândră de înfrățire,

Dulce va fi revederea, după atâtea despărțire!...” (1905, 188). Perspectiva asupra istoriei este strict legată de idealurile naționale, nu se încearcă nici o plasare a problematicii femeii în acest discurs.

Pe de altă parte, ajunsă la picioarele celebrei Columne, siglă excepțională a procesului de valorizare a românismului, Smara se bucură de sororitatea oferită cu generozitate și căldură de italiene. Dar surorile sunt înainte de orice surori într-o latinătate și expone de gen feminin ale națiunilor lor. În ce măsură structurile politice ale națiunilor permit afirmarea femeii? Aceasta este o întrebare asupra căreia Smara nu zăbovește, considerând de neevitat un răspuns pozitiv. „Căldura cu care am fost îmbrățișată și salutată de femeile scriitoare italiene, într-unele din cele mai mari zile din viața mea: ziua când am luat cuvântul în congresul Orientaliștilor și în Forul Traian, m-a mângâiat mult și m-a făcut să uit indiferența din țara noastră” (1905, 222).

Este interesant că nici vizita pe meleagurile scandinave, zonă a Europei unde emanciparea femeii atinsese niveluri semnificative, nu îi inspiră feministei Smara decât considerații despre importanța femeii în conducerea familiei, un exemplu de măruntă matriarhie la nivel familial, care asigură sănătatea națiunii. Spațiul public național rămâne rezervat bărbaților, ea nu o spune direct, dar o subînțelege. „Artificialul și spoiala, izvorul atâtor nenorociri conjugale, lipsește aici; femeile știu mână, cu pricepere sănătoasă, cu blândețe și toleranță multă, frâul de aur cu care trebuie să conducă și să guverneze tot în cuprinsul regalității lor. Tocmai de aceea căsnițiile sunt temeinice și această celulă, familia care formează statul, fiind sănătoasă, țările acestea prosperează cu pași repezi, și rămân la adăpostul subrezeniei morale și naționale, care se vede în alte părți” (1905, 339). În Norvegia, Smaranda Gheorghiu îl vizitează și pe marele Ibsen, dar nici părintele Norei nu îi inspiră româncei comentarii feministe. Discuția se învârtă doar în jurul faimei lui Ibsen și a prezenței sale pe scenele românești.

În permanență, discursul călătoarei se construiește pe antiteza ei/noi. Admirând la Neapole, de exemplu, gardurile vii, ea deplânge, în același timp, lipsa de simț gospodăresc a românilor.

„Nici o zăbrea, nici un zăplaz, nici un grilaj nu este gol, ci toate sunt înfășurate în plante urcătoare, îmbetite sus pe coperișurile caselor și al vilelor, ceea ce le dă un anume aspect frumos de mister și poezie. De nenumărate ori am văzut garduri vii de cactuși, de trandafiri, de bambu, de ortensii, de ficuși și de mandari. La noi să fie așa ceva, le-am jumuli pe toate; gardurile vii de lemn cânesc și tot le smulgem” (1905, 196). Este interesant că discursul excepționalismului (românii care au suferit din partea unei ingrate istorii) se împletește, la Smaranda Gheorghiu, cu acela al minimalizării. Complexul de superioritate se completează, paradoxal, cu cel de inferioritate. Smaranda Gheorghiu exprimă în scrierile sale de călătorie traumele dar și justificările naționalismului românesc, cu particularitățile epocii. În discursul călătoarei problematica feministă este complet obliterată de cea națională, națiunea este cadrul optim de afirmare a femeii – însă detaliile sau strategiile politice privind problemele de gen lipsesc cu desăvârșire. O eventuală colaborare feminină internațională pentru a corecta excesele etnicismului nu este, nici măcar cu ochii minții, întrevăzută de Smaranda Gheorghiu.² Călătoria noastră remarcă puțin idealist, avantajele materiale ale urbanizării satelor în Occident și deplânge, complet nesămănătorist, înapoierea satului românesc. Pe de altă parte, în timpul acestor călătorii ea își construiește adesea o apariție bazată pe specificul național, călătorind îmbrăcată în portul popular. Și din acest punct de vedere discursul Smarandei Gheorghiu este puțin contradictoriu, ea neoferind soluții despre cum pot supraviețui valorile rurale, pe care le consideră a fi singurele valori cu adevărat românești, în condițiile modernizării pe care o invocă, de altfel, cu multă ardoare și puțin umor. „În țările culte, unde sârmanul prețuiește valoarea banului și știe o meserie, de îndată ce îi e cuțitul la os, aleargă în orașele unde găsește de muncă. Un exemplu sunt chiar italienii, zidarii și sculptorii, care lucrează la piatră și la ciment. Cu o statistică dreaptă, socotesc că numărul lor, azi a întrecut pe al coloniștilor din vremea lui Traian.

Ai noștri? Muncesc din greu, o muncă brută, iar din văgăunile lor, cum să iasă când pentru ei, la streja satului, la policiora părleazului, sau la stâna lui, Ghizdei Buzatu, din muchia rariștei de fagi, de după care apune soarele și luna, este sfârșitul pământului?...” (1905, 214). Este de presupus că alteritatea cu care se confruntă orice călător, deschiderea pe care o oferă orice călătorie, vor fi influențat și personalitatea Smarandei Gheorghiu, dar personalitatea ei, așa cum o construiește călătoria în propriul ei discurs, nu pare a-și schimba agenda în timpul sau din cauza acestor deplasări. Feminismul rămâne o chestiune pentru discursul public din România, nu pentru reprezentarea României în afară. Nici lucrările literare ale Smarandei Gheorghiu nu relevă vreo desprindere de perspectiva tradițională asupra femeii sau motivelor feminine. Predilecția pentru alegorie duce la un anume schematism al discursului poetic. Țara este reprezentată feminin, devenind mama, dar și glia pe care bărbatul o apără, dar o și reprezintă. Relația dintre România și provinciile încă înstrăinate (Transilvania, Basarabia, Bucovina) sunt relații de tip mamă-fică. Spațiul public al acțiunii este, însă, dominat de personalități masculine. Mama lui Ștefan cel Mare sau doamna Despina nu au alt scop decât a

Vasile Gorduz

Ion Ladea (cap de copil)

sprijini pe domn; femeia, chiar la acest înalt nivel, nu se reprezintă pe sine, ci luptă să fie cât mai bine reprezentată de fiu ori soț (1915, 30-31 sau 133-134).

Autoarea de memoriale de călătorie este salvată de pasaje descriptive. Uneori farmecul naturii îi inspiră călătoria Smara pagini vibrând de emoție și de reală valoare estetică, înscrise în convențiile unui discurs romantic în care natura luxuriantă constituie decorul unui castel scos parcă din basme – este vorba de castelul Miramare. „Glicinii și cedrii cu mlădioase ramuri să îmbetesc până sus, pe stâlpii cenușii ai castelului, prin chioșcurile din grădină, în care pacea și înfrigurarea domnește adânc, răsunând, auzindu-se, numai susurul fântânilor, amestecat cu freamătul chiparoșilor” (1905, 190).

Lirică devine Smaranda Gheorghiu și când vizitează Pompeiul. De altfel, spectacolul vieții întrerupte brusc de izbucnirea vulcanului și păstrată ca atare atâtea secole a impresionat multe sensibilități românești.³ Tonul călătoarei amintește de jelanii Ecleziaștului. Praf și pulbere sunt toate ambițiile noastre, zădărnice și orice efort omelesc! „Ce derisiune a soartei! Se vede că înflăcărata lavă n-a voit să țină nici o seamă de acest semn sugestiv al lui și, alături de numeroșii săi sclavi, bogatul și-a dat obștescul sfârșit și a aflat sub pară de lavă mormântul, chiar și acela care cu aur, până în ultimul moment, sperase să înduplece puterea elementelor și coasa morții” (1905, 204). Poezia aceasta a ruinelor depășește, apoi, anticul Pompei, autoarea găsește o tonalitate romantică care se revărsă într-un Ev Mediu convențional. „Numai ea sihastră poetă a ruinelor și a cimitirelor, știe să găsească justul ton pe care să cânte «Aleluia» al cetățitorilor, care odinioară fala lunei fuseseră. Numai ea cunoaște bine crenelele cele mai înalte ale citadelor, turlele fortărețelor și ale ascunzătorilor subterane; locul stindardelor gloriei, locurile trădărilor, locurile întâlnirilor, putregățile ciurciuvele ale ferestrelor de cari odinioară se agățaseră scările de mătase” (1905, 208).

Aceeași vibrație lirică exprimată prin elemente preluate din poezia Vechiului Testament o animă pe călătoria la vizitarea Capului Nord. Sobrietatea peisajului nordic duce la o purificare a sensibilității călătoarei. Impresia ei este

copleșitoare. „Capul Nord seamănă cu un zid de apărare, cu o citadelă a pământului în potriva Oceanului; cu o redută stâncoasă ciuruită de obuze. ... La dreapta Nord-kyn, la stânga un șir de munți stâncoși, învăluți în vapori de apă, în fața noastră Marea Inghețată, marea fără țarmuri, fără sfârșit ... Nemărginirea!...

La răsărit maestosul rege al globului, soarele, își arată discul său de aur, aruncând o brazdă strălucitoare pe tot întinsul valurilor; norii, împinși de adierea dimineții, se apropiau unul de altul, se așterneau ca un pod de plumb peste apele oceanului ... Era noaptea lui Israel cu columna de fier, haosul cu razele de lumină cerească” (1905, 364-365).

În concluzie, subliniem că memorialele de călătorie ale Smarandei Gheorghiu reflectă lumea filtrată printr-o sensibilitate feminină, dilemele scrisului românesc feminin, poziția femeii în societatea românească. Remarcând plăcerea descrierii naturii, verbul avântat al patriotei și feministei Smaranda Gheorghiu apreciem că tensiunea nerezolvată dintre feminism și naționalism din memorialele ei de călătorie este relevantă pentru cultura română în care, feminismul rămâne, și azi, în postura soției lui Barbă Albaştră. Momentele de revoltă sunt puține și incomplete. ■

Note:

1. Și oare nu este și lectura o formă de călătorie spirituală? Henry Fielding o simțise deja pe la 1700, atunci când compara, în romanul său *Tom Jones*, cititul romanului cu o călătorie în caleașcă.
2. Europa a cunoscut astfel de atitudini, de exemplu în timpul războaielor care au dus la sfârșirea Iugoslaviei.
3. Să ne amintim, de exemplu, doar de Lucian Blaga.

„Zona Balcanilor și-a găsit un loc al său și va continua să aibă unul în mai multe studii pe care le efectuez...”

— *Domnule profesor, ca istoric v-ați ocupat de renașterea națională a popoarelor balcanice de la mijlocul secolului al XIX-lea, în mai multe volume și în numeroase articole. Ați putea trece în revistă pentru cititorii Tribunei câteva dintre acestea?*

— Permiteți-mi, în primul rând, să vă mulțumesc și să îi mulțumesc revistei pentru faptul că mi-a oferit posibilitatea să intru în legătură, chiar dacă în mod virtual, cu publicul românesc. Desigur, voi evita să vă furnizez o listă lungă și plicticoasă de titluri, ci voi încerca, în schimb, să vă „povestesc” o parte din biografia mea intelectuală sau, dacă vreți, din activitatea mea de studiu și cercetare. Am ajuns să mă ocup de istoria României pe două căi: frecventarea, în timpul studenției, a cursurilor de limba și literatura română ținute de Rosa del Conte (și Luisa Valmarin) și acceptarea, în 1971, a unei teze de licență în domeniul istoriei Europei orientale sub îndrumarea lui Angelo Tamborra, primul specialist în Italia al acestei discipline istorice. Ca să spun adevărul, aș fi vrut să mă ocup, la vremea respectivă, de un subiect foarte apropiat în timp și care nu avea nimic de a face cu România: revoluția maghiară din 1956. Ajuns în Ungaria, am înțeles că era cu neputință să continui respectiva cercetare (timpul nu era încă matur, nici în Ungaria, dar nici în Italia, unde *glasul străzii* vorbea încă despre „evenimentele din Ungaria”). Dat fiind că în același an am petrecut trei luni la București, având o bursă interguvernamentală, m-am gândit să aleg un alt subiect pentru lucrarea mea. Se aniversau 150 de ani de la mișcarea condusă de Tudor Vladimirescu (istoricii români, aplicând într-un mod mai mult sau mai puțin elastic, canoanele marxiste obligatorii, discutau dacă să o numească „revoluție” sau „revoltă”, dacă nu chiar „cruciadă”) și m-am gândit să profit de cărțile și studiile publicate cu ocazie. Așadar, am adunat foarte mult material pentru lucrare. Întors în Italia, Tamborra a fost foarte bucuros să mă ajute în alegerea făcută și mi-am continuat astfel cercetarea; am revenit din nou pe pământ românesc până la obținerea diplomei în iulie 1972. Maestrul meu mi-a sugerat să nu abandonez studiile și, în februarie, mi-am început cariera de profesor universitar. Calea era trasată: deși am continuat progresiv și în mod considerabil să mă largesc domeniul studiilor mele, interesul pentru România și pentru sud-estul Europei a rămas prevalent până în ziua de azi. De la acest prim episod al renașterii naționale române, am continuat prin a mă ocupa de fazele ulterioare, cum ar fi independența din 1877 sau formarea României Mari. Desigur, a fost inevitabil să dau spațiu relațiilor italo-române, în anumite cazuri și prin figuri relevante, cum ar fi Marco Antonio Canini, care atrăsese atenția istoricilor români, de la Iorga la Berindei, și cărui i-am dedicat o lungă biografie politică. O anumită „incorsetare” ideologică a istoriografiei

române nu m-a făcut niciodată să-mi pierd entuziasmul, ba chiar dimpotrivă, m-am amuzat adesea să fac distincția în orice articol sau volum pe care îl citeam între adevărata cercetare istorică și ceea ce ținea de pura obligație ideologică sau politică, omagiu obligatoriu adus regimului. Între timp, grație obținerii de noi cunoștințe istorice și a unor noi instrumente lingvistice, arcul cronologic al intereselor mele a cunoscut o nouă redimensionare (opera principală a lui Enea Silvio Piccolomini despre Europa central-orientală, Rusia secolului XVI etc.), alte țări din Balcani devenind subiecte constante ale cercetărilor mele: în special Bulgaria și Grecia de la sfârșitul secolului XVIII și până la începuturile secolului XX. Erau subiecte ample de cercetare: de la Rigas Fereos la filolenism, de la mișcările naționale ale grecilor din jumătatea a doua a secolului al XIX-lea la expedițiile conduse de Ricciotti Garibaldi, de la eliberarea Bulgariei la Principatul lui Battenberg, de la războaiele balcanice la regimul agrar al lui Stambolijski. Producția mea istoriografică s-a lărgit cu o serie de eseuri și volume monografice dar, chiar și în opere cu un cadru mai general, cum ar fi istoria regimurilor comuniste satelite Moscovei (*O jumătate de secol de socialism real*), cred că cititorul ar putea cu ușurință să observe deosebita atenție manifestată pentru statele din sud-estul Europei. Sigur, ceilalți sunt cei care trebuie să spună dacă scrierile mele au însemnat științific; eu pot doar să afirm că dorința mea de cunoaștere nu s-a diminuat în toți acești ani, în ciuda îndatoririlor tot mai grele pe care le am în lumea universitară. Pot să adaug că mi-a făcut o foarte mare plăcere, spun asta întotdeauna și doar în legătură cu interesele mele istorice și culturale despre care am vorbit mai înainte, să primesc o recunoaștere oficială din partea Statului român pentru faptul că am favorizat cunoașterea culturii și istoriei României, să devin de asemenea secretar general al Comitetului italian al Asociației Internaționale pentru Studiul Europei de Sud-Est (AIESEE) și să fac parte, atâta timp cât a funcționat, din poate cea mai amplă rețea internațională care, cu fonduri ale Comisiei Europene, s-a ocupat de Balcani (*Europe&Balkans*).

— *Interesul pentru spațiul românesc este o constantă în cercetările pe care le-ați efectuat și se poate afirma, cred, că personalitățile române din secolul al XIX-lea au constituit mereu un punct de atracție pentru interesele Dvs. Care vi se pare momentul (sau momentele) cele mai importante din istoria României în secolul al XIX-lea?*

— Am spus deja că am avut posibilitatea să mă ocup de diferite perioade din istoria românilor și de câțiva din protagoniștii săi. Poate doar în cazul lui Vladimirescu studiul meu a dobândit câteva note „personale”. Pentru celelalte au avut prioritate evenimentele asupra personajelor. De curând am putut să realizez un volum care cuprinde

■ Prof. Francesco Guida

fazele esențiale ale istoriei contemporane române (vreme de circa două veacuri, de la începutul secolului al XIX-lea până în zilele noastre), însoțite de o serie de analize personale sau aprecieri critice. Este greu de spus care au fost momentele cele mai importante în istoria poporului român. Trebuie să mărturisesc că, după părerea mea, istoria, oricât de fascinantă ar fi, are un *status* științific foarte ambiguu (în legătură cu acest aspect foarte dezbătut trimit la considerațiile lui Carr). Ca o consecință a acestui fapt, este greu să compari fenomenele istorice între ele ca și cum ar fi niște ecuații matematice. Mie îmi place de altfel să vorbesc, tot în legătură cu istoria, despre *opus oratorium maximum* sau, mai bine, despre „plăcerea textului” și, se știe, în rețeaua narativă orice element este esențial. Mai simplu, etapele istorice nu sunt cu siguranță obligatorii (sunt foarte departe de o viziune mecanicistă sau deterministă a istoriei), dar sunt puternic legate între ele și deci este greu să le ordonezi într-o anumită ierarhie, așa cum se întâmplă cu organele umane în povestirea metaforică a lui Menenio Agrippa. Lăsând la o parte această lungă premisă și îndoilele mele în fața oricărei catalogări sau clasificări, cum poate fi contestată importanța creării Statului român și, de asemenea, a proclamării independenței? Aceasta merge dincolo de existența în precedentă a unor formațiuni, statale și ele, cum au fost Principatele Moldovei și Valahiei, dincolo de unirea lor *de facto* prin *Mica Unire* sau dincolo de manifestările unei noi simțiri politice și culturale în preajma revoluției de la 1848; trece până și dincolo de enorma expansiune realizată în 1918 prin unirea oricărui petec de pământ, sau aproape, în care trăiau români. Știm cu toții că *România mare* nu a reușit să rămână întregă în urma evenimentelor din 1940-1947, dar entitatea statală a rămas vie și vitală, până la punctul de a condiționa chiar noul model politic importat în mod forțat din Uniunea Sovietică. Dacă mai apoi rezultatele unei astfel de condiționări nu au fost toate dintre cele mai bune (îmi permit să fac o trimitere la paginile mele despre *ceausism*), aceasta nu umbrește cu nimic vigoarea și validitatea permanenței Statului fondat sau refondat în noua sa formă independentă în 1877. În fond, făcând abstracție de întinderea teritorială este același Stat care se pregătește să intre în Uniunea Europeană. Această constatare duce la o altă considerație, propune un alt eveniment, sau mai bine, un alt fenomen istoric pentru ideala ierarhizare pe care mi-a solicitat-o întrebarea. Deși întreaga istorie a dezvoltării economice și sociale a României în perioada contemporană merită un loc de seamă între interesele cercetătorilor, mă grăbesc să adaug că particularitățile regimului comunist ce a durat mai bine de patru decenii după al doilea război mondial se impun în atenția oricărui cercetător sau simplu observator datorită moștenirii (din nefericire!) negative pe care au lăsat-o în urmă. Chiar și întârzierea în intrarea în Uniunea Europeană, întârziere în comparație cu celelalte foste țări comuniste, a fost condiționată foarte probabil de acea experiență istorică trăită sau suferită de poporul român.

— *Ce credeți despre școala de istorici, fie română din secolul XX și din zilele noastre?*

– Aceasta e o întrebare la care mi-e foarte greu să răspund. Cine poate stăpâni întreaga arie a amplei producții istoriografice române din secolul XX până în secolul nostru? Poate doar câțiva cercetători români activi încă. Eu nu mă hazardez să o spun pentru mine (de curând am intrat în posesia recentei monografii a lui Florin Müller *Politică și istoriografie în România 1948-1964* și sunt convins că orizonturile mele se vor lărgi mult după ce o voi fi citit); prin urmare am o serie de rețineri în a răspunde și în a mă pronunța cu privire la istoriografia română, cu atât mai mult în a încerca să-i indic pe cei mai buni exponenți. Chiar dacă nu e vorba de un fenomen unic în lume, într-o țară care a avut în întreaga epocă contemporană problema esențială de a depăși *gap*-ul ce o separa de țările mai evaluate ale continentului cum ar fi Anglia, Franța sau Germania, pe plan economic, social și politic, ca și pe planul culturii medii, adică al culturii răspândite în rândurile populației, înțește cum de au putut apărea figuri de talie internațională cum ar fi Iorga, Brătianu, Giurescu, Georgescu și mulți alții. Mai mult chiar, fenomenul nu se referă doar la câteva figuri izolate, ci la o întreagă formulă de scriitorii care era pe de o parte elită pentru propriul popor, într-o măsură mai mare decât erau colegii lor istorici din Occident în țările lor, iar pe de altă parte constituiau un fel de “legiune” compactă, o adevărată “școală”. Într-un astfel de sistem, dincolo de valorile inegale ale fiecărui individ în parte, nu exista spațiu pentru o totală lipsă de pregătire și de interes pentru disciplina în care erai implicat, cum se poate întâmpla – chiar dacă în mod limitat – în lumi academice sau universitare mult mai strălucitoare și avansate la prima vedere. Nimănui nu-i era permis să nu cunoască ABC-ul disciplinei profesionale, să nu cunoască “gramatica” istoricului, să lase cărțile închise și documentele să se prăfuiască: în sfârșit, să se prefacă doar că este un cercetător. Un fenomen cum e cel al consoartei dictatorului Ceaușescu, Elena Petrescu, nu a fost larg răspândit și din fericire nu a privit studiile istorice, ci alte medii științifice și academice. În alte părți ne e dat și azi să vedem câte un academician, doctor, inginer Petrescu (de ambele sexe) pentru care nu există nici un tribunal științific care să-l poată supune ostracismului. Cred că ar fi corect să adaug că mi se pare foarte interesantă reluarea unor filoane de cercetare istorică care în trecut, sub regimul comunist, au găsit puțin spațiu pentru a se dezvolta sau care au fost chiar interzise. Mă gândesc înainte de toate la studii care privesc istoria politică a regimului, cu cercetarea adesea a unor documente rezervate sau inedite, în ciuda problemelor inevitabile de păstrare a *privacy*-ului unora sau a folosirii în scop politic a istoriei (lucru care mi se pare totuși mai puțin răspândit decât la noi în Italia). De fapt, istoriografia română a repus în discuție partea cea mai recentă a istoriei naționale sau, mai bine, s-a apropiat în sfârșit de aceasta. Mă gândesc mai ales la studiile istorico-religioase, cum ar fi de pildă cele care se desfășoară la Universitatea “Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, care au o bază extrem de solidă în materialul documentar conservat în Arhivele Secrete ale Vaticanului, țintă a multor tineri cercetători români din ultimii ani. Permiteți-mi să amintesc, în acest sens, că un interlocutor extrem de serios pentru aceștia este cercetătorul italian Cesare Alzati.

– Ați putea să ne prezentați planurile dumneavoastră de viitor în ceea ce privește istoria română și, mai general, cea balcanică?

– În ceea ce privește istoria română proiectul pe care intenționez să-l îndeplinesc în cel mai

scurt timp și care presupune o implicare mai serioasă este să închei o monografie dedicată secolului XX în România, operă pe care ar fi trebuit să o predau deja editorului, dat fiind că urmează să fie inclusă într-o colecție de istorii naționale ale țărilor europene. În activitatea noastră, însă, știm cu certitudine doar când e începutul dar nu și momentul încheierii. Într-adevăr, deși proiectul în sine precedă angajamentul publicării sale, mai am nevoie încă de câțiva timp pentru a ajunge la forma sa definitivă. După cum ați înțeles, probabil, este vorba de o istorie generală, de lungime medie, legată de un singur secol. Voi avea posibilitatea să mă confrunt cu anumite dificultăți, pe care le-am tratat în scrieri precedente și asupra cărora nu am avut posibilitatea să exprim până în prezent o părere critică. Formula editorială pretinde ca în această carte să predomine expunerea evenimentelor dar, cu toate acestea, vom găsi modalitatea de a evidenția anumite probleme și de a introduce anumite opinii critice. În mod deosebit, aș dori să găsesc modalitatea de a dedica un anumit număr de pagini unor chestiuni ce privesc perioada interbelică, pe care le-am aprofundat în ultima vreme (și care vor însoți alte studii ale unor cercetători italieni). E de la sine înțeles că nu va fi ușor și, în același timp, va fi obligatoriu să folosim din plin ampla producție istoriografică, pe care, mulțumită schimbărilor politice de la sfârșitul secolului, cercetătorii români au realizat-o – după cum spuneam înainte – în legătură cu o epocă, cea comunistă, până nu demult *cf. limitis* și neexplorată. Este, de asemenea, interesant și stimulant pentru mine faptul că dimensiunea politică, deși prevalentă, va fi în mod obligatoriu însoțită nu doar de cea economică, dar și de cea culturală, măcar în anumite părți.

Întorcându-mă la o problemă specifică și total diferită, aș dori să reiau și să completez studiul dedicat lui Stefano I. Raicevich, martor esențial în viața principatelor Moldovei și Țării Românești la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pe care am reușit să îl prezint pe scurt într-o conferință recentă organizată de Universitatea „Babeș-Bolyai”. Am putut să constat, într-adevăr, că atenția colegilor români pentru acest personaj este mult mai mare decât m-au lăsat să cred publicațiile pe care le-am consultat.

Lăsând la o parte proiecte de studiu care privesc spații diferite din Europa Centrală și de

Silvia Radu

Treime 2 (2003)

Silvia Radu

Serfim (1995)

Est, și trecând, în schimb, la alte cercetări cu un caracter balcanic mai general, sper să am în curând timpul să reiau un studiu asupra Greciei de la începutul secolului XX. În acest sens, am făcut deja câteva “incursiuni” în trecut, iar acest studiu s-ar putea corela cu ușurință cu alte cercetări ale mele legate de sfârșitul secolului al XIX-lea din spațiul grecesc. Ideea și dorința mea se îndreaptă spre a uni aceste diferite filoane de cercetare într-un singur cadru mai amplu. Nu aș dori să par prea ambițios și optimist dar, dacă îmi este permis să fac un salt în trecut, dat fiind că m-am ocupat de mai multe ori de Rigas, mi-am propus să ajung și în acest caz la o lucrare de ansamblu, legată de o fază de istorie neo-greacă care s-ar putea defini o prerinorgimentală sau, mai bine, protorisorgimentală. Zona Balcanilor și-a găsit un loc al său și va continua să aibă unul în mai multe studii pe care le efectuez în colaborare cu o serie de colegi care studiază dreptul sau științele politice: nu uit că predau în prezent, da, discipline istorice, dar într-o Facultate de Științe Politice (pe lângă Universitatea Roma Tre, instituție care constituie o realitate nouă și strălucitoare în panorama universitară italiană). Trebuie să adăugăm mai apoi că oricui studiază istoria i se întâmplă să primească solicitări externe, pentru a aborda un anumit subiect: să ne gândim, de exemplu, la ceea ce se întâmplă în cazul anumitor conferințe tematice sau cu publicații mixte, care circumscriu, de asemenea, o temă centrală. De câțiva timp, în Italia, celor care se ocupă de istoria Europei centrale și de Est li se cere să se pronunțe sau să facă cercetări nu atât asupra unor problematice sau epoci mai mult sau mai puțin îndepărtate, cât mai ales asupra unor procese istorice și politice încă în desfășurare. De aici rezultă, așadar, și pentru mine o abordare ocazională a realităților Sud-est europene și colaborarea despre care tocmai am amintit.

Încheind discuția noastră, permiteți-mi să vă mulțumesc încă o dată pentru posibilitatea pe care mi-ați oferit-o de a expune anumite puncte de vedere cititorilor români, pe care îi salut călduros cu această ocazie.

Interviu realizat de
IULIAN M. DAMLAN

Lumile posibile și problemele semnificației

■ Carmen Vlad

ȘTEFAN OLTEAN
Lumile posibile în structurile limbajului
 Editura Echinox, Cluj-Napoca, 2003

Lumile posibile în structurile limbajului este cea mai recentă apariție editorială semnată de Ștefan Oltean și ultima dintre cărțile colecției *Theoria*, remarcabil coordonată de Liana Pop în cadrul Editurii Echinox. Prestigioasă prin rezonanța numelor și prin calitatea volumelor, această colecție a oferit cititorului, pînă acum, traducerea unor lucrări exemplare: Roland Barthes, *Plăcerea textului*, Thomas A. Sebeok, *Din nou pe urmele lui Sherlock Holmes*, Eugenio Coseriu, *Introducere în lingvistică*, Anne Reboul, Jacques Moeschler, *Pragmatica, azi*. Publicarea cărții lui Ștefan Oltean în colecția *Theoria* ar putea avea o dublă semnificație: pe de-o parte, intenția editurii de a promova și lucrări teoretice de autori români, pe de altă parte, convingerea că, prin valoarea sa, *Lumile posibile în structurile limbajului* merită să deschidă seria lucrărilor autohtone.

Din perspectivă epistemologică, problemele abordate în carte o situează în sfera studiilor de *teorie semantică formală* a limbilor naturale. Ce relevanță are un asemenea gest situativ în perimetrul mai larg al lingvisticii actuale, dar și în contextul imediat, didactico-științific, al cercetărilor universitare și academice, sunt întrebări la care încerc să răspund.

Cum bine se știe, destinul « întîrziat » și sinuos al *semanticii* a fost determinat de cel puțin doi factori: mai întîi, de complexitatea și amploarea faptelor verbale asumate, de la axarea pe *avînt* ca purtător de semnificație, la examinarea unor structuri din ce în ce mai dezvoltate, de la poziție la frază și apoi la dimensiunea text-discursului, ca unitate comunicativă, purtătoare de sens. În al doilea rînd, prin heterogenitatea structurilor investigate și prin complexitatea lor multiplă, *semantica* implică o pluralitate de trimiteri la domenii diverse și, consecutiv, la unghiuri de abordare dintre cele mai diferite.

De aceea, situarea deliberată a cercetătorului într-un orizont epistemologic anume, într-o anumită orientare explicit precizată, presupune alegerea și utilizarea unor instrumente metodologice în consonanță cu baza teoretică asumată. Căci, în semantică, așa cum spuneam, aflîm metodele cît și doctrinele sau orientările sunt de o diversitate – cel puțin la prima vedere – inihibantă, deconcertantă sau, pentru unii, chiar descurajantă.

Și totuși! Contribuții noi nu încetează să apară, așa cum se poate observa ușor chiar dintr-un sumar și incompletă enumerare a unora dintre acelea care, avînd relief teoretic și consistență metodologică, au exercitat o incontestabilă influență în aria semantică. Să ne gîndim la: lexematica lui Eugenio Coseriu, la *semantica structurală* detaliată de A.J. Greimas, la cea generativă, pozițional-frazală, propunînd modelul amalgamării mărcilor semantice (Katz, Postal, Fodor sau U. Weinrich), la *semantica ilocuționară* (mai puțin elaborată), la *semantica fillmoriană* a cazurilor pe fundamentele căreia s-au dezvoltat,

apoi, noțiunile de « script » sau « semantic frames » (Schunk și Abelson), la *semantica prototipurilor*, la cea cognitivă etc.

În pofida acestei diversități de soluții, ideea potrivit căreia *semantica* ar traversa unul dintre momentele sale de criză nu mi se pare întemeiată. Dimpotrivă: născute din febrilă căutare de răspunsuri, din dorința unei înțelegeri, în același timp mai profunde și mai cuprinzătoare, a fenomenelor legate de *conținutul* faptelor verbale, toate aceste rezultate reflectă o nouă etapă în maturizarea domeniului, caracterizată de efer-vescență conceptuală, generatoare de speranțe pentru viitorul apropiat al *semanticii* și, implicit, al *teoriei limbajului*.

În această conjunctură complexă și dinamică, tipul de *semantica* pe care profesorul Ștefan Oltean îl supune unui examen riguros, *teoria lumilor posibile* (în versiunea numită *semantica modelelor teoretice*), reprezintă un alt reper, absolut necesar în efortul de a surprinde cît mai multe dintre mecanismele *semantice* din sfera limbilor naturale.

Lectura atentă a cărții permite descifrarea citorva note definitorii ale acestei noi orientări. Astfel, se evidențiază *preponderența ei referențială*, dată de centrarea asupra raportului dintre simbolurile lingvistice și realitate (sau lume), « fie ea și interioară »; aflăm, de asemenea, că *semantica lumilor posibile* face joncțiunea *abordării denotative* (sau referențiale) cu cea *reprezentatională*, consacrată structurilor mentale conceptuale, situate la baza limbii, și că *aparatură metodologică* utilizată este cel *logico-formal* (prelucrat din filosofia analitică sau logica simbolică), destinat, printre altele, să introducă în cercetarea limbilor naturale noțiuni de bază din logică, precum: valoare de adevăr, condiții de adevăr, extensiune, intensiune, cuantificatori (existențial $\exists x$ și universal $\forall x$ – orice x) etc., din convingerea că în limbile naturale se pot descoperi mult mai multe aspecte logice decît, eventual, ne-am așteptat.

O distincție esențială cu care se operează în *semantica lumilor posibile* este cea dintre *sens* și *referință*, distincție preluată din *semantica logică* întemeiată de Gottlob Frege.

La *nivelul structurilor verbale subprepoziționale* (al grupurilor nominale și al celor verbale), *sensul* corespunde *reprezentărilor mentale* (situate între expresia lingvistică și lume), fiind cel care precedă și permite referința. Numit ulterior *intensiune*, *sensul* grupului nominal este considerat a fi echivalentul *conceptului individual* din logică, în timp ce *referința* grupului nominal (numită ulterior *extensiune*) privește relația dintre expresia verbală și *denotat*, fiind coincidentă cu *obiectul individual* din limbajul logicii simbolice (în linia impusă de R. Carnap și B. Russel).

La *nivelul structurilor prepoziționale*, *sensul* sau semnificația unei propoziții este considerat *gîndul* (« stări de lucruri » sau « fapte » la Frege), iar referința unei propoziții (sau extensiunea ei) se identifică cu valoarea ei de adevăr (adevărat sau fals).

Conceptul de bază al *teoriei* examinate în cartea lui Ștefan Oltean este cel de *lumi posibile*,

concept leibnizian devenit celebru și definit, într-una dintre variantele sale actuale, ca exprimînd « stări ale universului de discurs în raport cu diverse puncte de referință de natură spațială, temporală sau de altă natură » (Emanuel Vasiliu). Pentru oricine dorește să se familiarizeze cu noțiunea de *lume posibilă*, cel de-al patrulea capitol al cărții devine esențial; aici, prezentarea conceptului de bază – într-o succintă și extrem de clară incursiune istorică – este însoțită și de semnalarea unora dintre *problemele* pe care le întîmpină teoria, precum: problema identității în lumile posibile, a descripțiilor definite și a numelor ficționale sau chiar cea a statutului ontologic al lumilor posibile. Acest capitol al cărții, ca toate celelalte, se remarcă prin performanța de a realiza o *autentică sinteză*, căci prezentarea celor mai relevante și actuale contribuții se face cu discernămint, apelînd la un filtru personal foarte bine articulat. Principalele lucrări din domeniu – cu preponderență cele din spațiul anglo-saxon – sunt pe rînd menționate, comentate și interpretate, punctele de vedere proprii fiind introduse cu *discreție*, dar suficient de ferm pentru a convinge. Chestiuni vulnerabile, cum ar fi caracterul fie prea rigid, fie prea restrictiv, al uneia sau al alteia dintre soluțiile examinate sau inaproprierea la un anumit aspect al cîmpului investigat, nu sunt eludate; tocmai acestea provoacă noi interogații, constituindu-se în germeni ai unor noi căutări și rafinări. Ștefan Oltean reușește să sesizeze și să rețină în cartea sa contribuțiile cele mai concludente pentru acest parcurs dialectic în abordarea aspectelor referențiale ale *semanticii*. Mă gîndesc mai ales la capitolul consacrat *indexicalității*, unde se vede foarte bine cum încercarea de a capta aspecte de această natură, indicială, au condus, în timp, la nuanțări necesare, la « deschiderea » modelului teoretic, cu consecințe favorabile în relativizarea interpretării *semantice* prin introducerea *parametrilor contextualii* (cf. p. 132 – 133), însemnînd: *funcția locutor*, *funcția destinatar*, *funcția de localizare* etc. În felul acesta, interpretarea *semantică* este obligată să atribuie valorile de adevăr în relație cu: un *model M* (în înțelesul specific dat termenului în teoria respectivă), o *funcție designatoare g* (pentru variabile), o pereche *lume – timp* (w, t) și un *context c*.

Aceste ultime mențiuni fac evident faptul că, și în absența explicită a termenului, *pragmatica* a pătruns, prin anumite elemente, chiar în *interpretarea semantică de tipul lumilor posibile*, tot așa cum aceasta din urmă a găsit un teren de aplicare fertil în sfera mai extinsă a unor fenomene textuale – discursive precum *figuralitatea și discursul indirect liber*. Capitolele consacrate în carte acestor fenomene sunt remarcabile prin soluțiile proprii, originale, date de profesorul Ștefan Oltean. Pentru cei care i-au urmărit și îi cunosc cercetările anterior publicate (multe dintre ele apărute în prestigioase reviste de specialitate din străinătate) nici ideile, nici rigoreea și sobrietatea discursului acestui recent volum nu constituie o surpriză.

Socotesc, de aceea, că *Lumile posibile în structurile limbajului* se rînduiește într-o galerie – impunătoare prin calitatea ideilor și probitate științifică – de lucrări aparținînd unei tradiții inaugurate la noi de regretatul lingvist Emanuel Vasiliu și ilustrată azi, cu devoțiune și inteligență, de profesorul Ștefan Oltean.

■ Mircea Petean

cântă zeiță încălzările soldatului roman
fugit din legiune în ținutul dacilor liberi
aceleași cu sandalele-ncălțate de-aedul călător
de profesie autoexilat în hiperboreicul ținut al bradului și
molidului

al fagului și stjarului ca și al prunilor merilor și scorușilor
care exasperant de târziu învrednicitu-s-au să lege rod
iar atunci văditu-s-a că roadele lor nu trebuiesc nimănui

căci neîndoios poezii sunt talpa umanității

viscolul destupă sticlă după sticlă
cu greu – prieteni – vă zăresc prin pădă
s-a dus toamna cu colacii – e iarnă iar
și ninge cu fulgi trăzniți într-un pahar

te uită cum tună și fulgeră decembrie
ascultă acum comanda la mine – bre
din clipa asta-mpărătească fi-vei vistavoi
peste-un neam de filosofi și teolgoi

căci negreși poezii sunt creierul umanității

negru pe moșia nobilului străin
apoi nobil desculț pe propria moșie
și în fine baron în Cetatea literelor cjunș-a
soldatul roman care-și pusese sulfa-n cu

se spune că dezertorul de odinioară și baronul de azi
retrași în verdeața și răcoarea Văii Unghiuului
au decis să-și dedice bună parte din timpul liber
cerceării
motivelor retragerii aureliene

cu atât mai mult cu cât pe seama acesteia
blestemul singurătății șiurul umilinelor
veninul frustrării și abisul căderilor lor
și ale nației ei pun

căci – zice-se – poezii sunt inima umanității

n fugiat în palatul său ivernal
el n-a uitat să tragă barca de la mal
priviți-l cum trece-n revistă dumnealui
personae ca scoase din capul zeului

legiunea trece-n sunet de farăfară
iar el se uită pe ferestră-ț-fară
cum ninge cu fulgi trăzniți într-un pahar
eminamente gol

căci – pare-se – poezii sunt sarea din lacrima umanității

“mă Petene” – aud și-mi vine să rîd
căci numele acesta îmi e teribil de străin
o biată convenție
o armură goală a cărei tăblărie răsună sinistru în bătaia
aurentului
care troge să-ți turtească urechile în sălile muzeului de
istorie naturală

eu fac totul
eu sunt totul
eu și iarăși eu
dar cine este “eu”
cine ești tu eu al meu
dimineața când mă scol eu sunt tu
“bă obscurule” – zic

și acela se retrage cu destulă d ficultate
– mai mai că e în stare să te pună să faci te miri ce
u familie –
în colțoanele și ungherele lui pline de mucilagii
se retrage la timp căci al fel cinicul Bazil l-ar fi pus la
treabă

mult mai simpatic e Nicanor –
anonimul Ulisele transilvan pribegul rătăcitor prin
timp și spații
bravul hidalgo înzestrat cu inteligența și cur, jul de a
proba multitudinea de euri
întinse la uscat pe foara dintre Nimeni și Careva

“mă Petene – tu ești Cineva!” – aud
și atunci o boabă de sânge se ivese te miri unde pe
supr fața corpului
devenit dintr-o dată mai elocvent decât orice discurs
oricât de bine cusut dichisit și condimentat

corpul pe care-l poartă
corpul care te poartă
corpul care poartă însemnele trecerii și petrecerii –
negi alunjește pete rani găuri bube
ca să le enumerăm doar pe cele la vedere

corpul este atel, j antic h jer primăvăratice hoit nenorocit
lumânare
ormic solar care vă măsoară destrămarea
căci distrugerea voastră este doar o chestiune de timp
iar timpul până la declanșarea acestei distrugerii
este timpul dezagregării voastre –
zice Neocinicul

Maestrului îi cad pleoapele
care nu mai au de ce să se țină
îi curge saliva pe care o tamponează cu o batistă strânsă
cu disperare
în pumnul fără pic de vlagă
tremură din tot corpul vorbind cu obidă despre cruzimea
zeului
care poate pune în scenă un asemenea spectacol

Neocinicul numai șade și se uită
greu stăpânindu-și răsul sardonice

“Eu”
nu există

ceea despre ce se poate spune că există este o multitudine
de euri

și în ultimă instanță există neantul
care se insinuează d ja între imaginile
transportate din fara înlăuntrul corpului senzitiv
mulțimea de fețe roase de palavre
mulțimea de fețe răvășite de foame și de sete
mulțimea de fețe tatuete cu însemnele importanței imbe-
cile
mulțimea de fețe mâncate de pejarul smereniei ipocrite
și mai ales dosul calului ascuns în livada de meri
care dă din coadă în toate direcțiile
a cărui coadă n-are pic de odihnă

ce se va alege Doamne de aproapele meu
ce se va alege Doamne de semenii mei dragii de ei în
Paradis
acolo unde se zvonește că vor fi eliberați de orice urmă
de senzație gânde emoție vis ori preocupare
eliberați în fărșit
adică d finitiv și iremediabil închiși în hexagoanele
care fac mărășia Marelui Figure

în locul unei fețe de om
în cglindă s-a ivit un vânt

cobora până în vidul luminos al tăcerii
și
urca lărgindu-și înspăimântător marginile pălniei
în care cădeau de-a valma aștri vii și morți
cu tot ceea ce se cflă într-însii

atingea cu marginile
de care atârnav ne fărșite colonii de mușchi și licheni
miezul întunecos al liniștii
plină de vuietul lumii

apoi
cglinda s-a umplut de fețe ca o arenă de circ

dacă paradisul este o bibliotecă
atunci u fernul este o bibliotecă în neorânduială
iar Nicanor un osândit în sh jba lui Bazil
ex-înger în Împărăția lui Dumnezeu

o piramidă cu vâ,ful în sus
în,față
o piramidă cu vâ,ful în jos
înlăuntru

ei vin înarmați cu ocheane pioleți mistrii lepețele și altele
la fața locului

e un depozit de întâlniri sedimentate în straturi succesive
cel mai vechi păstrează urma în piatră a copitei asinului
călărit de reprezentantul bunului Dumnezeu pe
pământul oamenilor
lângă urme de troscocel în grăunții de chihlimbar
iar cel mai nou e format din urme de pași amprente dig-
itale și cuvinte
sub apă

(Din volumul Cartea de la Jucu Nobil, I-III, în curs de
apariție la Editura Limes)

„Sacrificiul” între Cehov și „Călăuza”

■ Alexandru Jurcan

În 1986, smuls din țara sa, Tarkovski realizează filmul-testament *Sacrificiul*, producție Suedia-Franța, cu Erland Josephson, Susan Fleetwood, Allan Edwal. Alexandru s-a retras într-o insulă cu familia și se pregătește să-și primească prietenii pentru aniversarea zilei de naștere. Când totul părea clasat în fluxuri cehoviene și în spații edenice, iată că se naște o situație-limită, care creează o sciziune neașteptată. Angoasa iminentei apocalipse nucleare antrenează spiritele într-un carusel eruptiv, proliferant. Soția face o criză paradoxală, în timp ce perdelele premonitorii ale camerelor se mișcă în oglizile necruțătoare. Deplasarea aparatului de filmat este inconfundabilă, de la scrutarea insistentă a fețelor, *pânnecare* în magia obiectelor. Ca în „Călăuza”, vedem obiecte îngropate, împrăștiate, (la fel monedele) și auzim picuratul apei, plus sunetele stranii, zăngănitul acela inefabil, aparținând unor tenebre recurente.

Alexandru e gata să sacrifice casa, să jertfească ceva personal pe altarul înțelegerii lui Dumnezeu.

Imaginea lui se reflectă mereu într-o icoană neliniștită, mișcătoare. Se roagă cu patos lui Dumnezeu: „Tatăl nostru, carele ești în ceruri, scapă-ne de clipa cumplită. Nu-mi lăsa copiii să moară, apără-i pe cei ce cred în tine, dar și pe cei care nu cred, fiindcă sunt orbi. Apără-i pe toți cei ce și-au pierdut *speranța* și care acum au ocazia să se supună voinței tale. Acest război este cel din urmă; după el nu vor mai fi învingători sau învinși, nici păsări, ape ori orașe. Ție îți voi da tot ce am. Îmi voi distruge casa, voi renunța la tot ce țin de viață, doar să fie totul ca înainte. Apoi voi rămâne mut (Rubliov!). Scapă-mă de frica de moarte, de frica animalică...”.

În final, casa arde, nebulia lui Alexandru e la apogeu, iar ceilalți, derutați, rostesc în spirit cehovian: „Nu plecăm nicăieri!”. Măicuța, care nu vorbește (vezi fetița din *Călăuza*) continuă să ude copacul uscat plantat de bunicul. Contează cantitatea de credință, speranță, perseverență. Așa începe filmul, cu parabola celui ce uda copacul

uscat de pe vârful muntelui. În final, se mai pune o întrebare: „La început a fost cuvântul. De ce?” E nevoie de cuvinte sau de fapte?

Filmele lui Tarkovski conțin elemente recurente, mărci definitorii, dar și o densitate a metaforelor (decelabile, totuși). Ca la Cehov, personajele au răbdare, se mișcă în voie, respiră. Materialul ideatic e bine stivuit, chibzuit. Orice secvență denotă pluridimensionalitate. Chiar dacă exorcizarea coșmarului pare improbabilă, Alexandru încearcă, dincolo de cuvinte, conotația ontologică a FAPTEI. Și n-a fost la început CUVÂNTUL, rugăciunea lui, raportarea spre divin? Simuozitățile credinței ar trebui să dispară. Imaginea unui nou holocaust se conturează într-o imagine cutremurătoare. Cine uită trecutul, riscă să-l retrăiască – aserțiunea e mereu valabilă.

Ca în *Călăuza*, obiectele *respir odihnesc* după vreo avalanșă aluvionară. Rezistența pietrei, rezistența copacului, opunându-se mereu simuozităților umane. Focul din final poate avea și valențe ale purificării spre o nouă cale inițiativă.

■ Sorin T. Ștufan

„Premiul Nobel pentru pace vine întotdeauna cu un mesaj. Dar este auzit?”, titrează un editorial din *The New York Times*, comentând acordarea premiului către avocata iraniană Shirin Ebadi.

Primită de mii de suporteri pe aeroport la revenirea în țară, comentată însă de chiar președintele reformist al Iranului ca o laureată politică, Shirin Ebadi se află prinsă într-un câmp de forțe ce caracterizează starea lumii islamice. Neîncrederea față de gesturile străinilor („Țelul premiului este de a-i deranja pe musulmani și în special poporul iranian”, se afirmă în Kayan, ziarul conservator iranian) și refuzul de a aduce în discuție publice aspecte legate de drepturile omului, precum oprimarea femeilor, încarcerarea militanților pentru drepturile omului și amuțirea ziaristilor. Dar aici avem de fapt o confruntare a unor coduri de comportament – și mentalități – atât de diferite ce domnesc în Vest și în lumea musulmană. Politicul joacă însă și el un mare rol în această privință, căci premiul Nobel pentru pace de acum poate fi înțeles și ca o acuzare adusă politicii președintelui Bush, măsurii de a ataca Irakul, față în față cu posibilitățile deschise de încurajarea prin premii a mișcării drepturilor omului, într-o țară aflată pe „axa răului”.

Editorialul din ziarul american amintește nume sonore de laureați, punând, de fapt, întrebarea: ce a schimbat acordarea premiilor Nobel pentru pace unor dizidenți ai regimurilor totalitare. Se amintește de Andrei Zaharov, de Aung San Suu Kyi (Myanmar - fostă Birmania) oameni care au rămas multă vreme închiși sau izolați și după acordarea premiului.

Dar tema schimbărilor din lumea arabă constituie o preocupare din ce în ce mai intensă în Vest. Un alt editorial din *New York Times* prezintă curajul unei anumite părți a intelectualilor arabi care lucrează în alte domenii ale vieții. Chiar și cu o emigrare de circa 25% din absolvenților arabi de universități, cu plecarea a circa 15 000 de medici din țările arabe către Vest, există o

Flash-meridian

strădanie de a renaște legăturile cu lumea din afară, cu celelalte culturi. În țările arabe, „dotate” abia cu 18 calculatoare la 1 000 de oameni (în comparație cu o medie globală de 78,3%), a face inovații la tehnologia modernă importată cu tonele, a produce cărți care să nu fie doar religioase, a târji după investiții masive și vitale în educație înseamnă eroism. Poate până acum doar în Arabia Saudită s-au așezat o parte din bazele unei noi lumi. Și poate aici se potrivește amintirea discursului de Laudatio creat de Susan Sonntag pentru laureata Premiului Nobel pentru Pace de anul acesta. „Nu dintr-o rapidă judecare a faptelor sau activităților sale constă modelul oferit de ea astăzi, ci din mereu noue abordări ale voinței de a vedea și înțelege; aproape fără voce, ea este un model actual de gânditor”.

Vasile Gorduz

Ion Ladea (cap de copil)

De altfel, pe alte meridiane, simpla prezență în mijlocul oamenilor, în piețe, a lui Aung San Suu Kyi era pentru autoritățile militare birmaniene coșmarul politic cel mai întunecat. Un om obișnuit interesându-se de problemele oamenilor obișnuiți: asta reprezintă cea mai mare forță politică posibilă.

O altă abordare a relațiilor cu civilizația Orientului ne-a lăsat puțin cunoscutul Edward Said, decedat în luna septembrie. Studiul său „Orientalism”, apărut în 1978, a fost și este considerat o piatră de temelie a dezbaterilor referitoare la rolul diferitelor culturi în perioada post-colonialistă.

Indiferent de domeniul scrierilor și polemilor sale, Edward Said a rămas în memoria celorlalți ca un gentleman al dezbaterilor, tratate cu șarm și eleganță. Considerat un critic al literaturii, al culturii sau chiar al societății, el s-a impus prin studiul sus amintit, ca unul din cei mai influenți cercetători, autor a 17 lucrări și a multor eseuri, scrise și publicate în limbile engleză și arabă.

Lucrarea sa despre Orient care a declanșat dispute aprige se sprijină pe paradigma „celuilalt”, văzut ca o formă de autodefinire a Vestului, prin intermediul alterității orientale. Istoric privind lucrurile, secolul al XIX-lea impune tot mai mult discursul intereselor colonialiste și consfințește puterea exercitată de Apus asupra Răsăritului. Tema este arzătoare din nou, mai ales în dezbaterile asupra esenței europenismului.

Ca cetățean american de origine palestiniană, născut la Ierusalim, activitatea politică a lui Edward Said s-a manifestat o vreme prin angajarea sa de partea strădaniilor lui Yaser Arafat pentru crearea statului palestinian. A fost și un specialist în Shakespeare și s-a preocupat de opera lui Joseph Conrad, un alt trăitor între două lumi.

Epistolar inedit Aurel Dumitrașcu - Gheorghe Azap (III)

7
 Borca, 14 martie 1987
 - e ziua Martei (Petreu) -

Dragul meu,

Îți scriu după mult timp. Am tot crezut că iese cartea și că ți-o trimit. Din păcate, iată, nu a mai ieșit, deși e de două luni în tipografie. Pe 22 martie voi merge la București. Mi s-a comunicat că atunci voi avea "semnalul". După Anul nou nu am mai fost la București, cum obișnuiam. O săptămână de Iași, doar. Cu Liviu Antonesei și Luca Pițu.

Frigurile ultime m-au ținut acasă. Doar scurte ieșiri la P. Neamț, din motive puștaniene. Un singur lucru m-a marcat cu consecvență: lectura. Am citit mult și amestecat. Inclusiv foarte multe lecturi pentru examenele din aprilie. Pentru că vreau să le dau pe toate opt. Lucrarea de stat îi va "prinde" și pe Vasile Vlad și Turcea. Un deștept care e șef de catedră la Iași nu a acceptat numai Mazilescu, spunând că e "prea puțin"! Deh, deale universitarilor.

Mi-e dor de zile în care să-mi permit să fiu lenș, de zile în care să mă plictisesc în compania unei femei frumoase. Miine va veni Maria. Mai spre seară va veni și Paia, o adolescentă paralizantă. "Răul" stă în faptul că ele și altele mă iubesc ca niște zăpăcite și eu nu mai fac față acestor avalanșe, pe fondul orelor de lectură obligatorie. Sint mulțumit, totuși, că le aștept, că nu vin zilnic, că singurătatea mea își păstrează franjurii. Ascult muzică la toate posturile, la noul meu pick-up. În ultima vreme nu s-a stins lumina decât mai rar și, astfel, am revenit la sentimente mai bune și înjurături mai puține. Nu știu cât va ține, desigur. La noi, ploile ies din horn!

De s-ar încălzi. Când e cald, eu trăiesc altfel. Și pot și hoinări. Acum, pe frigurile acestea

demente, mă duc doar la fotbal. În rest, stau în casă.

Vezi bine, e destul de anostă în vești epistola mea. Dar voiam să-ți scriu câteva rânduri, ca să știi că n-am murit. Mi-a scris și Dănilul. Cu opiniile pe dungă, m-a făcut să-i răspund tot incomod. Nu pot altfel. Între altele, spunea și exclusivisme gen "marele Azap" și "n-ai dreptul să-l contrazici". Zicea că i-aș fi considerat drept "catastrofă" un poem pe care tu l-ai fi notat cu "nota zece". I-am spus că, în acest caz, tu ai fost draguț, iar eu numai un cititor cinstit. În fond, dacă face alergie la opiniile mai puțin prozaice, de ce-mi cere părerea?! Când e vorba de literatură, eu nu pot fi foarte amabil. Eu rămân la ideea că, în literatură, ca om al scrisului, o femeie este ori scriitoare ori nu este nimic. Logica mea rămâne provocatoare, dar nu din vreo ranchiună, ci pentru că nu vreau să fiu diplomat. N-am nimic de câștigat și nu am nimic de pierdut. Aștept să-ți trimit cartea. Sper să nu mai întârzie mult, să fie așa cum mi-a spus d-na Vulcănescu și Iaru mai zilele din urmă.

Poate că va fi și mai cald pe când ajung eu în București. Voi merge și prin aprilie.

Citește, dragule! Asta-i!

A! Pe la sfârșitul lui ianuarie, m-am trezit cu Dan David aici! Venise să-mi aducă poze de la colocolii și să vadă unde stau. La mine era ca de obicei. L-a mirat depărtarea la care stau, izolarea. Apoi a plecat spre Suceava. Mai era cu un amic. Te-am invocat cu dragoste. Eu am în Moldova-Veche un prieten bun, sârb, care tot vrea să merg pe la el. Dacă voi ajunge pe acolo, am să vin să te văd și pe tine. Dar asta nu se poate întâmpla decât vara. Și doar en passant!

Alteceva?! O pagină în CRONICA 20 februarie, cu poezii nemțeni. O masă rotundă, în ATENEU - 2, stupidă, prost făcută. Am și un poem pe acolo.

Borca, 1 februarie 1987

Dragul meu,

Am fost incapabil să-ți scriu! Vestea pe care mi-ai adus-o la sfârșitul anului, m-a cutremurat sincer și m-a sâmbors pe dos! Eu eram un puștă când am trecut printr-o asemenea inadecvare. Sint incapabil să conștientez un asemenea - a astfel de situație. Ce să spun?! De aceea n-am putut să-ți scriu. Mi s-o-i păruț mai curioasă să trec, respectându-ți tăcerea amară. Îți scriu acum pentru că, totuși, trebuie să-ți scriu. Mi te închipui acolo, la Tivovaniul Mic, încercat de plecarea tatălui, încercând să pui ordine în ceea ce nu poate fi ordonat, plin de rădăcini...

Cui să-i trimit cartea la ORIZONT?! Ai vreo idee?!

Cam atât, acum! Nu mă prea ajută gândul! Îți doresc să scapi de iarna asta nesuferită! Toate cele bune!

Cu dragoste,
 Aurel Dumitrașcu

8

14 iunie 1987

Iubite și dragule de Azap,

Îți scriu, în sfârșit! Deci e prima duminică din ultimele săptămâni în care sint mai liber. După ce în aprilie am dat toate cele opt examene din anul V (și le-am luat toate cu 8, 9 și 10), am continuat să-mi redactez lucrarea de licență: "Imagine și discurs poetic la poezii din deceniul 7: Virgil Mazilescu, Daniel Turcea, Vasile Vlad". M-am ocupat în 56 de pagini de Mazilescu, iar în celelalte pînă la 82 de ceilalți doi. Săptămîna trecută i-am dus-o profesorului, gata legată. Lunea viitoare ar trebui să susțin examenul. Deci vineri voi pleca din nou la Iași. Și sper să fie totul în ordine.

Dar, iată îți pot trimite Biblioteca! Sper să-ți placă. Modificările care se văd țin de abuzurile Consiliului Deșteptilor Culturii. Să nu mai vorbim! Să-mi confirmi primirea. Sper că între timp a ieșit și cartea ta.

Voi încerca să ajung și pe la tine în vara aceasta, fiindcă mai mult mă trage gândul spre Ardeal decât spre mare. La începutul lunii mai am fost la Tg. Mureș, invitat de cei de la VATRA. Minunat oraș! Și nu știam că am atîția prieteni acolo. O veste rea: a murit pe neașteptate o fată de 18 ani pe care o iubeam foarte mult. În prima carte, profet imbecil, anticipam această tragedie în "Colb rău în casă de oameni": "pentru că eu și lili am iubit fantasmașoriile despre iad și pădurile de mesteceni". Ce mare amărăciune!

Mi s-a spus că Radu Săplăcan și-ar fi dat foc, disperat de rahatul de la noi. Dacă e adevărat, e mai mult decât dureros. E semn că ne vom da cu toții foc.

Despre Bibliotecă a scris deja Al. Călinescu în "Cronica". În Ateneu nr. 5 răspund amplu la o anchetă a Caietelor botoșănene. În Transilvania-5, mi-a scris Ion Mircea, aș avea poeme. N-am văzut revista. În "Convorbiri literare" a apărut un eseu simpatic și aiuristic despre "Furtunile memoriei" semnat de Nichita Danilov. Cu el și cu Emil Brumaru am băut cafele acum patru zile pe terasa unui hotel-restaurant din Iași.

N-am prea trimis cărți. De acum. S-a difuzat și cam greu. Cam atât, acum!

Bucurie și sănătate!

Te îmbrățișez cu dragoste, mereu,

Aurel Dumitrașcu

9

Borca, 15 septembrie 1987

Dragul meu,

Te îmbrățișez pentru carte! Am citit-o aseară, imediat ce am primit-o, și mi-a plăcut tare mult.

Toată drăcia ta nostalgică bîntuie și această carte. Mi-a plăcut întotdeauna poezia ta și cartea aceasta confirmă o evidență: că este firesc să-mi placă. Un sictir neîncrîncenat, o bonomie în răspăr, sufletul unui om aparte, evident tînăr și seducător. Două fete care-mi țineau companie te-au citit cu o aceeași bucurie. Aș vrea să-ți spun că nu am văzut cartea ta pe nicăieri. Nici la Iași n-am întîlnit-o. Tocmai m-am întors de acolo, cu noi cărți rare de la Luca Pițu.

Îți doresc succes și cu noua carte, succes pe care, nu mă-ndoiesc nici o clipă, îl meriți din plin! Sigur, eu nu aș putea scrie niciodată în tonul tău, fiecare gîndește altfel poemul, dar sînt sincer sedus de textele tale, pur și simplu ele-s o bucurie. Mi se-ntîmplă să rîd în hohote chiar. Ești cu totul grozav deseori. Și cred că-mi place ceea ce scrii și fiindcă ți-e dor mereu de ceva, poate de alte vremuri, și aceasta mi se-ntîmplă și mie. Mă adun în poemele tale și întotdeauna mă scoți din amărăciune. Eu nu aș putea fi niciodată plin de haz în ceea ce scriu. Se pare că m-am născut prea trist ca să mai pot face ceva. Dar e bine și așa, zic eu.

Telegrafic, viața mea din urmă e plină de sincope. După examenul de licență (nota 10, desigur!), am plecat la București o vreme, să mă odihnesc. M-am odihnit. Cînd s-a făcut prea cald, am revenit în munți. O vreme m-am tăvălit de dureri. Medicii. Examine radiologice. Amenințarea unei operații de pilor. De la 1 august, nesiguranța "zilei de mîine". De la 1 septembrie nu semnez în nici o condiție. Poate că de la 1 octombrie, prin concurs, voi fi la P. Neamț pe un post de bibliotecar. Voi ști atunci. Am citit mult. Am tradus mult pentru un almanah Ateneu. Pe neașteptate, fata coordonatorului științific al lucrării mele de licență a fugit la mine în munți. Studentă la engleză-franceză, cu doi ani petrecuți în Franța, de o frumusețe aparte. Nu se poate povesti. Ne-am reîntîlnit în Iași, blegi unul de altul. Cît o să tînă.

Am primit o scrisoare inexplicabil de idioată de la Dan David. "Superioritatea" sa este deranjantă. Mai ales că nu era cazul să mi-o scrie tocmai mie. Bunei-credințe nu i se răspunde cu sictir țigănesc. La alții, poate, ține, la mine nu. Cu atît mai mult cu cît "cultura" lui este mai mult zgomot decît realitate. Aș fi preferat să aibă "cap

teoretic" și să-mi scrie sictirit, nu iritat de buna-credință cu care i-am răspuns vis-a-vis de un poem (pe care mi-l trimise pentru a-mi cere părerea) în care lipsa oricărei rigori și infantilismele lexicale săreau în față. Nici nu știu de ce-ți scriu aceasta! Să mă ierți! Dar am primit atîtea epistole pline de noblețe și seriozitate în vara aceasta (Marino, Blandiana, Ciocărlie etc.), încît a lui este de-a dreptul penibilă. Nu-i voi răspunde altfel decît penibil.

N-am mai venit în Banat etc. pentru că m-am simțit foarte rău multe zile. Unii dintre noi chiar sîntem amărîți. Alții mimează doar. De aceea un potlogar ca Dan David nu va pricepe nimic în mod real din amărăciunea unora.

Îmi pare rău de tot ceea ce e amar și în casa tă! Neobișnuți a fi compătimiti, se pare că nu știm să compătîmim la rîndu-ne. Dar, îți închipui, m-aș bucura mult să-mi scrii că e mai bine, că tatăl tău și-a mai revenit. Și mama e mai mult pe moarte decît vie, de ani de zile și știu cît e de rău.

Nu mai știu nimic de Săplăcan, dar sper că a fost mai mult zvon.

Și ce mai face Dănilă Silvășan? A mai dat examene? E vie?

Raicu e-n Israel (se spunea la București). Totuși l-am văzut citat în presă.

Au mai scris despre "Biblioteca", înafară de Al. Călinescu (în "Cronica", în iunie), Gellu Dorian ("Caiete botoșănene", 7), Constanța Buzea ("Amfiteatrul" - 8), Val Condurache ("Convorbiri literare" - 9) și Adrian Marino ("Tribuna" - 37/10 sept.). Și-n "Ateneu" - 9 mi s-a spus că am o cronică semnată de Cristian Livescu și-n "Viața Românească" (10) de Alexandru Suter (!). În "Vatra" și "Transilvania" știu de asemenea că se va scrie. Povești. Mircea Martin, la București, m-a sfătuit să nu mai fiu așa indiferent cu "se scrie / nu se scrie". Probabil că domnia sa are dreptate, dar de aici din munți îmi pot permite să nu văd / să nu știu totul.

Te îmbrățșez pentru carte, încă o dată, și-ți mulțumesc pentru bucuria pe care mi-a provocat-o lectura ei!

Îți doresc numai bine, dragule! Sănătate, tatălui tău!

Al tău, cu toată dragostea,

Aurel Dumitrașcu

Dragul meu,

Am fost incapabil să-ți scriu! Vestea pe care mi-ai adus-o la sfișitul anului, m-a amărît sincer și m-a întors pe dos! Eu eram un puști cînd am trecut printr-o asemenea inadecvare. Sînt incapabil să consolez un om într-o astfel de situație. Ce să spun?! De aceea n-am putut să-ți scriu. Mi s-a părut mai cuviincios să tac, respectîndu-ți tăcerea amară. Îți scriu acum pentru că, totuși, trebuie să-ți scriu. Mi te închipui acolo, la Ticvianul Mic, încurcat de plecarea tatălui, încercînd să pui ordine în ceva ce nu poate fi orînduit, plin de gînduri și uneori de lacrimi. Probabil că nimic nu e mai greu de dus pe lume decît morții dragi. Și fiecare îi duce singur.

Nu-ți pot vorbi de mine, acum, măcar în această primă scrisoare ce urmează veștii tale. Sînt bine, în general, atît cît mai poate fi bine într-o țară în care degradarea morală a atins culmi extreme. Citesc, scriu, aștept o Prințesă, traduc, învăț engleza. Omătul, înalt și zaharos, a umplut munții pînă la streșini. Bine c-a trecut ianuarie! Poate că și presa se va mai putea citi de acum...

Abia mai dăm de noi înșine, dragul meu! Înțeleg amărăciunea ta și nu vreau să te sîcîi. O să mai tacem, probabil! Dar voiam să știi că sînt de partea ta, ca întotdeauna, cu dragoste și frăție! Îți doresc liniște, multă liniște! Și sănătate! Și să ai un an mai bun, dragul meu! Și LA MULȚI ANI!

Te îmbrățșez cu dragoste!

Aurel Dumitrașcu

P.S. - N-am primit nici un ORIZONT.
- Dănilă!? Ce-o mai fi cu Dănilă!?

A.D.

Correspondență din SUA

O expresie și două modele existențiale

■ Alexandru Nemoianu

În engleza-americană există expresia „If Push Comes to Shove”. Literal aceasta se traduce ca „dacă împinsul ajunge la îmbrînceală”, „dacă hâi joana” ajunge la „trînteală”: În fond este o expresie care înseamnă, „dacă lucrurile devin serioase, grave, periculoase”. Este important de reținut că, în înțelegerea colectivă americană, cea care a adus în existență expresia despre care pomeneam, lucrurile „devin serioase” drept consecință a unor acțiuni „fizice”, a unor brutalități. Nu încapе îndoaială că exprimarea reflectă modul în care consensul național înțelege și noțiunea de confruntare și pe cea de escaladare a unei confruntări și pe cea privind modalitatea de rezolvare a situațiilor ori stărilor confruntonale.

Situațiile sunt aduse în existență prin brutalitate și trebuiesc rezolvate tot prin brutalitate. Fie că ne place asta sau nu un lucru este limpede;

acțiunea fizică este considerată, în cadrul modelului existențial american, calea cea mai nimerită, mai sigură, mai eficace, de a rezolva conflictele. În sine această constatare este îngrijorătoare și periculoasă (mai ales în împrejurarea că, în urma unor nefericite circumstanțe istorice și probabil pentru scurtă vreme, sistemul american a ajuns în fruntea bucatelor în lume). În același timp nu trebuie însă uitat că stările de confruntare sunt comune tuturor sistemelor omenești dar calea de rezolvare este de multe ori alta. Nu numai forma acestei căi de rezolvare este alta dar și spiritul ei, în alte modele existențiale, este altul. Acest spirit este pașnic, rațional și asta dovedește că violența americană nu este și nu trebuie acceptată ca „inevitabilă”, ca rău necesar. Această violență este o aberație care a fost comună doar imperiilor prădalnice și cu, Slavă Domnului, foarte scurtă exis-

tență (asirian, mongol, britanic, nazist, sovietic). Că există căi creștinești, raționale, omenești, de rezolvare ne-o dovedește, cu exemplară modestie, și modelul existențial românesc.

Expresia românească pentru agravarea unor situații (deci echivalentul trogloditului american, „If Push Comes to Shove”) este „dacă se îngroașă gluma”. Este limpede că pentru români situațiile neplăcute apar ca urmare a unor neînțelegeri „în vorbe”, în cuvinte, poate, a unor glume rău înțelese ori rău folosite. Limpede mai este că acest gen de tensiuni ar trebui difuzate, rezolvate tot prin vorbe, prin explicații verbale. Este înțelegerea unui popor vechi și înțelept, cu respect pentru viață și ordine, un popor care a moștenit duhul justiției romane și înțelepciunea bizantină.

Acest mod de exprimare, atîta de diferit, a unei situații identice scoate în evidență esența a două modele existențiale. Alegerea unuia dintre ele se află însă la voia fiecăruia dintre noi și pentru această alegere, să nu ne amăgim, vom da sama, mai devreme ori mai târziu.

Despre Iov, Ofelia, Vanea și alții... (II)

Festivalul de Teatru Scurt, Oradea, 27 sept.-5 oct. 2003

■ Claudiu Groza

Am grupat laolaltă cele cinci spectacole pe care le voi analiza mai jos pentru că toate sînt construite pe canavaua unor texte dramatice de extremă acuitate. Ele aparțin unui soi de concepție *underground* asupra teatrului, pentru că se adresează unui public mai puțin rigid, mai dispus să accepte în reprezentarea dramatică accente fruste, frînturi din realitatea în general ocultată a vremurilor noastre. Aceste texte aduc în prim-plan fie o *ontologie a liminarității* – oricît de academic ar suna sintagma –, fie un orizont persiflant, crepuscular, încărcat subliminal de *căutare*.

Un spectacol de mare savoare comică, cu inflexiuni absurde, realizat în cheia "temei cu variațiuni" a fost *Exercițiul de stil*, după Raymond Quénéau, în regia lui Daniel Vulcu (Teatrul de Stat Oradea, Trupa "Iosif Vulcan"). Un spectacol bazat pe *performanță* actoricească – în toate sensurile cuvîntului – în care cei trei protagoniști, Paula Chirilă, Șerban Borda și Daniel Vulcu, și-au probat capacitatea de a susține o reprezentație cu ritm foarte dinamic. Pretextul dramatic este de-a dreptul banal – lipsa unui nasture la pardesiul unuia din personaje, în urma unei altercații în autobuz –, însă evoluția sa respectă principiul bulgărelui de zăpadă, ori pe cel al raportului zvoner/răspîndac. Astfel, neînsemnatul conflict capătă, narat de tot felul de personaje, în diverse posturi, contururi din cele mai nebanuite. Totul cu o năucitoare alertețe și cu un umor fumambulesc, de cea mai bună calitate. Fermeccători toți cei trei actori, în ciuda unor vagi stridențe (de altfel fără mare importanță în economia spectacolului). Cu *Exercițiul de stil*, Daniel Vulcu și trupa orădeană își dovedesc apetența și disponibilitatea pentru un tip de reprezentație care era, pînă de curînd, specific teatrelor bucureștene. Aferim!

O altă comedie excelentă – marcată însă de o anume problematică subtextuală – a fost prezentată de Teatrul Ariel din Tg. Mureș, în regia lui Horațiu Mihaiu: *Despre Kolka și cum a zburat el în Brazilia, iar Petka n-a crezut o iotă*, după Daniil Harms, autor extraordinar, din păcate prea puțin cunoscut în România.

Harms aparține curentului post-absurd, dar faptul că e rus dă o culoare specială textelor sale; se regăsește în ele un ușor aer chevian, o implicare auctorială nu prea întîlnită în literatura europeană de gen. *Kolka...* este, cred, un spectacol reprezentativ pentru acea *ontologie a liminarității* despre care vorbeam. Kolka și Petka sînt doi navetiști alcoolici, care așteaptă, în cîrciuma unei gări oarecare din stepa rusească, să le vină trenul. Pe măsură ce paharele se golesc – și se golesc din ce în ce mai des, căci trenul are mare-mare întîrziere – visele lor prind contur. Și ce vis mai frumos decît să zbori pînă în Brazilia ("La Moscova, la Moscova!", nu?), să stai la soare și să mînci fructe tropicale. Să fii boier, adică. *Kolka...* este o comedie amăruie, în care tensiunea dramatică, *miza* nu se construiește dintr-un conflict, ci din contrapunerea a două planuri. Cu ațit mai fin și mai tăios mesajul său.

Minuat, cu alternanțe nuanțate ale tonului dramatic, susținîndu-și impecabil discursul "turmentat", au jucat Georgeta Potcoavă (Kolka) și Valentin Lozincă-Mandric (Petka). Nu mai puțin cei doi actori în roluri secundare (Cornel Iordache

și Mariana Iordache), care și-au depășit adesea condiția de simpli secundanți. Ingenioasă scenografia lui Horațiu Mihaiu, exact în spiritul textului harnian. Un spectacol de artă pentru marele public.

Sex, drugs, rock and roll (după Eric Bogossian) este *one man show*-ul pe care Florin Piersic jr. îl susține de o bună bucată de vreme la Teatrul Luni de la Green Hours. Un spectacol din multe puncte de vedere incomod, căci exhibă "virtuți negative": dezabuzare, lehamite (aș folosi un cuvînt mai dur și mai potrivit, dar...), refuzul unui sistem de valori rigid și ipocrit, totul într-un limbaj extrem de frust, în care argoul primează. Textul lui Bogossian – tipic teatrului de azi – este un contrapunct la linceda *corectitudine politică*, manieră burgheză de ocultare a tensiunilor sociale contemporane. Este un text militant, aș spune. Construit secvențial, el îi permite actorului un impresionant tur de forță – două ore de maximă tensiune scenică – în care publicul este atras chiar fără voie. E un spectacol la care nu se poate să nu rezonezi, fie pro, fie contra. Florin Piersic jr. a demonstat – excelent – că *one man show*-ul, chiar într-atît de problematizant, scrișnit, care te obligă să reflectezi, poate fi o manieră dramatică de succes. (Involutar, am făcut comparația între acest spectacol și eșecul teribil al lui Mihai Baranga, la Festivalul de la Sf. Gheorghe, tot cu un *one man show*, pe texte din Shakespeare. Și nu a fost vina lui Shakespeare...)

Tot o demonstrație în sprijinul aserțiunii de mai sus – nu a celei din paranteză, evident... – a fost *one woman show*-ul *Eu sînt Ofelia* de Gertrud Fussenegger (Clubul Prometheus, regia Sorin Militaru), pe un text de altă factură, scris în inspirată cheia postmodernă, cu ironie/autoironie ludică. Protagonista a fost Coca Bloos, actriță cu uluitoare *prezență scenică*. Piesa recrează, de fapt, destinul Ofeliei shakespeariene, într-un monolog ce combină tonuri inocente – accente ale unei povești de dragoste – cu tonuri mai dure, reconstruind, astfel, întreaga intrigă din *Hamlet*. Demersul autoarei germane se înscrie, de altfel,

Silvia Radu / Mai bine îngeri decît trandafiri (1995)

într-o adevărată *manieră literară*, comună literaturii vest-europene, de prelungire a destinului cîte unui personaj ori a deznodămîntului unor opere clasice. Tendință ce ar merita discutată într-un alt context, întrucît caracterizează o încercare de *re-asumare*, de reînsoțire a moștenirii noastre literare. Oricum, această partitură dramatică i-a prilejuit Cocăi Bloos un regal teatral. Ea a fost fie Ofelia copilă, visătoare, vrăjită de farmecul prințului nordic, fie o Ofelia matură, blazată-înțeleaptă, deznodînd toate încurcatele ite ale unei intrigi misterioase. Totul cu o cuceritoare naturalitate și știință a nuanței, cu replici cristalin-nevinnovate și cu altele atotștiutor-baritonale. Cred că *Eu sînt Ofelia* putea fi cu greu jucat de altcineva.

Am lăsat la urmă spectacolul cu cel mai neobișnuit text din cele prezentate la festivalul orădean: *Șefe* de Werner Schwab, în regia lui Sorin Militaru (Teatrul Act), avîndu-le în distribuție pe Dorina Lazăr, Emilia Dobrin și Coca Bloos. Un text neobișnuit, spun, pentru că are o neverosimilă duritate interioară, în ciuda unui limbaj nu neapărat șocant. E un text de duritatea diamantului, care nu se lasă spart, dezagregat: cel mult șlefuit. Un text tulburător, căci apelează la toate acele pulsiuni intime pe care cel mai adesea ni le înfrîmăm obstinat. Și totul narat cu o dezarmantă simplitate, cu un firesc aproape inacceptabil în logica de zi cu zi a lucrurilor. E povestea a trei femei simple, ușor derreglate psihic de singurătate, de viețuirea într-un orizont cu margini fixe, în care imprezizibilul nu are ce căuta. Trei femei care se hrănesc din visuri, din amăgiri, din speranțe într-o strălucire ce va să vină. Monoloage paralele, jocuri de putere, cedări și resemnări și din nou vise. Vise derizorii, în cele din urmă.

În-singurarea este cuvîntul-pivot al acestui spectacol. Grete (Dorina Lazăr) a fost părăsită demult de fiica ei; Ema (Emilia Dobrin) are un fiu alcoolic, căruia nu-i pasă de ea; cea mai fericită pare, în cele din urmă, Mariedl (Coca Bloos), cea-cu-minte-de-copil, care-și găsește utilitatea socială în... desfundat closete. Mariedl devine, astfel, printr-o cumplită ironie, superioară celorlalte două femei, întrucît *integrată* social. Tensiunea dramatică se construiește din detalii, din înlănțuirii de fraze care ascund mai mult decît spun. Ontologia liminarității își găsește apogeul în această dramă cu nebanuită adîncime semantică, asupra căreia voi reveni, cu siguranță.

Sorin Militaru a mizat pe trei actrițe copleșitoare și pe un text extraordinar. Iar spectacolul său este unul care ar trebui, cred, dezbătut pe larg. Și nu doar hermeneutic. Un spectacol total.

Festivalul de Teatru Scurt de la Oradea a dat, consider, măsura actuală a teatrului românesc. Concluzia mea ar fi că, în sfîrșit, teatrul autohton și-a depășit orice fel de criză. Iar faptul că Oradea se alătură (cel puțin) Bucureștiului, Clujului și Tg. Mureșului în promovarea unor maniere alternative de a face spectacol mi se pare cel mai bun semn că o nouă criză este aproape imposibilă.

P.S. Festivalul de la Oradea nu ar fi existat fără munca următorilor oameni: selecționerul și directorul artistic al Festivalului, Marian Popescu; directorul general al Teatrului de Stat, Lucian Silaghi; directorii celor două trupe – română și maghiară – Mariana Presecan și Meleg Vilmos; secretara literară Victoria Balint; și toți ceilalți.

Garderoba din tomberoane, dreptul la conductă, nefericirea și curca

■ *Mihai Dragolea*

Într-o zi oarecare, cu amiază încă plăcut caldă, am văzut un spectacol gratuit, deosebit de interesant: gunoaiele de la câteva blocuri se strâng într-un fel de țarc de beton, plin de tomberoane; atunci, la acea oră blândă, în țarcul nu mai înalt de un metru și-au făcut apariția o tânără țigancă, însoțită de o alta, un copil de vreo cinci ani; cea mare a depus pe marginea de beton o boccea și a pornit să vadă ce găsește valabil prin tomberoane, micuța (fiica, probabil) s-a apucat să se joace; la un moment dat, țiganca s-a oprit ceva mai mult la unul din tomberoane, scotocea în el cu un aer expert, se vedea de la o poștă înaltă calificarea în domeniu; și a început să scoată o mulțime de haine de damă, de toate felurile, pentru toate anotimpurile, se așezau în jurul ei scurte de primăvară, lodene, chiar un coccel, rochiile în toate culorile, pantaloni și veste, lenjerie intimă, pantofi, ghetuțe, cizme, chiar niște poșete goale, degeaba a scotocit în fiecare; până și fetița a abandonat jocul, se uita la ceea ce scotea mama ei din tomberon, pipăia lucrurile răspândite pe jos. A venit, însă, și momentul culminant, când femeia a scos din imundul recipient o rochie de mireasă; aici totul s-a schimbat: juma țigancă a întins-o pe jos, a pipăit-o împreună cu fiica o vreme, apoi, în vreme ce râdeau cu poftă amândouă, s-a îmbrăcat cu gingașa rochie, s-a suit pe marginea destul de lată a locuinței tomberoanelor și a început să dânuască, fetița rămasă la sol și cu gura căscată

râdea cu o poftă și energie pe care n-o au combinatele muzicale instalate în diverse autoturisme, dansa și ea, cât o duceau priceperea și puterile. După acest inedit spectacol și după un tur de onoare al casei tomberoanelor, țiganca a dezbrăcat rochia cea albă și frumoasă, a aruncat-o lângă celelalte haine; s-au mai uitat ceva vreme la recolta din tomberoane, nimic nu-i convenea, le arunca din nou în pubele; dar a păstrat, culmea, ceva: rochia de mireasă! N-a mai îmbrăcat-o, a împachetat-o cu grijă și a pus-o într-o sacoșă. Și duse au fost amândouă, mamă și fiică.

Și n-a trecut multă vreme de la spectacolul povestit și am urmărit altul, tot aparținând gintei cu pricina: s-a descoperit că fiul imperial (deci nu mai avem de-a face cu un biet rege!) pe nume Sorin fura de se rupea petrol, o conductă cu prețiosul lichid trecând prin curtea lui. Sorin n-a mai fost de găsit de către autorități, a dispărut pur și simplu; și atunci a fost interogată tatăl imperial: distinsul a apreciat că fiul intruabil este chiar intruabil, probabil călătorește prin USA; cât privește suptul din conductă, tatăl împărătesc a spus-o răspicat: dacă trece prin curtea lui, fiul ară, dă de ea, cum s-o lase neexploată?! Simplu și limpede, pe înțelesul tuturor!

Cum nu erau de ajuns aceste evenimente, s-a mai ivit unul: a fost detectat un locuitor al județului Arad care viola o curcă; după descoperirea flagrantului, s-au exprimat opinii

Vasile Gorduz

O pasăre oarecare

cum că respectivul solicita erotic și alte animale domestice; nu s-a explicat din ce cauză a ajuns individul în asemenea hal; pe vremea când se publica formidabila știre cu omul din Arad și curca apărea informația că suntem (n-am mai fi!) campioni la nefericire. Dacă stăm bine și cugetăm chiar parțial, așa rezultat e de-a binelea normal; cum să fii fericit cu o rochie de mireasă extrasă din tomberon, cu o conductă de țigă nimerită în propria ogradă și un violator de curci?!

Independența

D'ale Europei

■ *Monica Gheț*

Nici nu ne-am revenit încă de pe urma "pçjarului" cotozirilor asiatice și ne bulucim spre budoarul Europei. Da' de cedează seduțiilor noastre parpanghelo-voincești de Prepeleac nimerit la nunta Zamfirei. Dacă e să pui la socoteală tradiția maieutic-negustorească de cugetare a Vechii Elade ce-a colonizat îndeosebi cu paloșul minții țarmuri de ape până în inima deal-văilor de codru des ale Balcanilor, îl îngini pe Conu Alecu în țifna-i montată împotriva aristocratismului verticalității gotice de inspirație silvică (tot "codru des") al catedralelor Evului Mediu pe timpul maximei tranziții a bătrînului Continent. *Historico-geografic*, seniorul îndatorat educației Iluminist-fanare are dreptate: colțurile lumii balcanice au zămislit Europa, tot ce știm de la Platon, Aristotel & co., de la care, și de unde s-au răspîndit printr-o spiță semită – azi, *nomina adiosa* – de-a lungul și latul unor vaste teritorii, împădurite cîndva, și locuite de indigeni virgini întru revelații.

Numai că, în programul/nisipul Clepsidrei s-a strecurat o eroare: igienic-solara Antichitate mediteraneană a ignorat – din necunoaștere și dispreț – forța de acțiune a morfologiei limbilor "barbar"-germanice, unde verbul e suveran, iar

nu substantivul nominativ atribuit "chipului și asemănării" zeităților. În consecință, verb cu verb au procreat acțiunea prin îndrăzneala Fiului înlăturînd Tatăl acaparator și atotputernic. Și astfel, fără păs de viitor, sămînța Zeului-Taur din Europa, devenită stilistică euro-civilizatorie s-a împrăștiat în Vest către Americi iar dinspre Sud-Sud Est, din Africa de Sud, spre Australia până în Noua Zeelandă!

Drept urmare, definiția clasică a Europei, un teritoriu geografic situat între Atlantic și Urali, nu-și mai justifică imaginarul habitudinilor azi mondializate.

Azvirîindu-ne privirea globală pe cerul înstelat, se cutremură legea moral-kantiană din noi (vorba vine! – n-am avut niciodată *profunda* proprietate a acestor termeni!) la confuzia dinte sateliți și stele. Rezultatul este o bilbăială la numărul steluțelor de pe drapelul Uniunii Europene, filmată pe culoarele Parlamentului de reporterii TV. În prezjma votării noii Constituții, ce nu mai impresionează pe nimeni, decît în măsura aplicării ei, aleșii norodului au exclamat cu fruntea boțită, nădușind în gulere: "Aaaa, păiii, deci..., deci... vreo 14?!" Răspunsurile au corespuns simetric celor la *mai străvechea* anchetă a

revistei *Cașaveniu* privind exprimarea fizică a formulei H₂O – doar că acolo bîjbiala prin tainele substanțelor era purtătoarea unei inocențe bleagoase, neinstruite, fără a gesta bomba sălbăticitirii perpetue. De acu' însă, altfel se joacă hora...

Cică s-ar fi prelucrat noua rețetă de funcționare a țării la posturi TV. Într-adevăr, însă numai parțial. Și a înțeles "drac ceea ce n-a spus naiba". La fel s-au publicat paragrafe prin presă. Dar n-am auzit să se fi difuzat textul integral, ori ca cineva să emită năstrușnica pretenție publică de a-l solicita spre comparație. În același timp, s-a dat de știre că cei douăzeci de ani de condamnare ai asasinilor lui Gheorghe Ursu s-au redus prin trucuri legislative la doar zece, inculpații fiind în continuare topiți din vizor. Cînd vor fi găsiți prin bunăvoința separației puterilor în stat, cînd vom asista la procesul lor public, mai stăm de vorbă. Pînă atunci, să avem pardon, monșer! Pentru unii dintre noi, nu mulți, dar avînd aceleași drepturi ca mulțimea, născuți pluriculturali, poligloți etc., nu cu fițuici/certificate parafate se intră în Europa. Iar *mușul* acesta preocupă și Europa, care nu mai e de mult ce-a fost.

SUMAR

Actualitate

Oana Cristea Grigorescu: Venetia via Viena • 2

A 5-A CONFERINȚĂ A ASOCIAȚIEI UNIVERSITĂȚILOR EUROPENE LA CLUJ

Editorial

Andrei Marga: Nevoia de schimbări efective în universitățile din România • 3

Andrei Marga: Momentum • 4

Rezultatele Conferinței a 5-a a European University Association • 5

Andra Cătălina Stoica: Șepcuță galbenă la a cincea Conferință EUA • 6

Daniel Ștenu: Visul oricărui student: Euro-Doctor în România... • 7

Codruța Simina: Despre integrarea europeană în alte feluri... • 7

Alina-Sandra Cucu: Inițiativă și cooperare universitară • 8

Cartea

Celu Neamțu: Singularizarea creatoare • 9

Adrian Costache: Hermeneutică și evadarea din metafizică • 10

Traducere

Pier Paolo Pasolini • 11

Țesu

Mihaela Mudure: Călătoriile Șmarandei Gheorghiu • 12

Interviu

Prof. Francesco Guida • 15

Comentariu

Carmen Vlad: Lumile posibile și problemele semnificației • 17

Portret de poet

Mircea Petean • 18

Accente

Alexandru Jucan: „Sacrificiul” între Cehov și „Călăuza” • 19

Flash-meridian

Sorin T. Șifan • 19

Arhiva

Epistolă inedit: Aurel Dumitrașcu – Gheorghe Azap (III) • 20

Correspondență din SUA

Alexandru Nemoianu: O expresie și două modele existențiale • 21

Teatru

Claudiu Groza: Despre Iov... (II) • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Drăgolea: Garderoba din tomberoane, dreptul la conducță, nefericirea și curca • 23

Teledependența

Monica Ghel: D'ale Europei • 23

Arte

Livius George Ilea: Resacralizarea lumii profane • 24

ABONAMENTE

CU RIDICARE DE LA REDACȚIE:
60.000 lei – trimestru
120.000 lei – semestru
240.000 lei – un an

CU EXPEDIERE LA DOMICILIU:
90.000 lei – trimestru
180.000 lei – semestru
360.000 lei – un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa:
Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575592 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

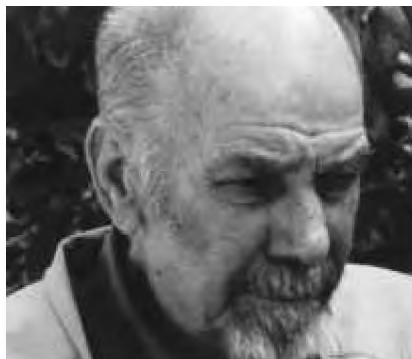
Resacralizarea lumii profane

■ Livius George Ilea

Expoziția soților Silvia Radu și Vasile Gorduz, găzduită la Muzeul de Artă Cluj, octombrie – noiembrie 2003, propune publicului clujean cu o admirabilă promptitudine, o incursiune în universul operei acestor carismatice personalități ale sculpturii românești contemporane. Laureați în acest an al Premiului Prometheus acordat de Fundația Anonimul pentru Opera Omnia, cei doi artiști ne evocă, în afara unui destin împărțit, un pilduitor refuz al abdicării. Reticența morală în fața opresiunii exercitate de un regim totalitar, refuzul de a se supune tendinței de instrumentalizare a artei, aservirii ei ideologice au menținut în jurul acestor două distincte (personalități) artistice o aură de legendară comuniune directă cu arta adevărată.

Disponibilitatea față de „jocurile” artei, asumată existențial, cu discretă gravitate, nu exclude(a) din profilul spiritual al artistului contemporan permanențele raportării la momentele privilegiate ale istoriei noastre culturale. Ușurința dezarmantă de care dau seama cei doi artiști în recuperarea în regim modernist a variilor repere stilistice istorice, persistența în revelarea nucleelor active ale acestor modele exemplare reprezintă o altă limită a refuzului de a le scoate din uz, al abdicării în fața uitării, a barbariei, a vidului spiritual.

Silvia Radu s-a născut la Pătroaia, Dâmbovița, în anul 1935. După absolvirea Institutului de Arte Plastice „N. Grigorescu” (1960) participă cu regularitate la expoziții oficiale organizate în țară și străinătate. I se decernează premiul U.A.P. pentru sculptură (1966 și 1974) și premiul U.A. P. pentru artă monumentală (1964). A executat lucrări

Vasile Gorduz

de for public în București, Costinești și Neptun. Ansamblurile realizate pe malul Mării Negre deschid un dialog fertil cu sculptura arhaică a Greciei antice. Volumele masive, sever geometrizate, cu o fericită inserție în spațiu se subordonează arhitectonicii ansamblului, dinamice, spațiale reconfigurând în spiritul vechii Elade simbolul ale perenității culturale ale modelelor originare în tipare stilistice neocubiste, mimând pseudo-constructivismul epocii.

Un suflu neo-baroc animă „Victoriile” sale, ordonând formele, temperând și organizând forța energiei interioare intempestive, reconstruind cu gravitate arhetipul consacrat al simbolului valorii artistice transtemporale. Un „Sfântul Gheorghe”, ansamblu monumental de o remarcabilă, apolinică limpezime evocatoare, se oferă ca o veritabilă „ars poetica”, o rafinată și originală sinteză a evoluției durabile a artei statuare în perimetrul zonelor de interferență a marilor civilizații și culturi antice. Nuanța de parodie sau eclectic este

Silvia Radu

anulată subit de solemnitatea tainică, tăcută a trăirii revelației creștine, a reiterării luptei tranșante cu răul, figura impersonală a Sfântului Gheorghe, imobilismul paradoxal al acestei structuri dinamice disimulând în discursul criptic emoția violentă și intransigența devoțiunii.

Refăcând trasee notorii ale memoriei noastre culturale, citând cu ingenuitate universul morfologic al figurinelor ceramice ale antichității mediteraneene, „Cristina: Portret la portret” sau „Omul cu mânăz” redau în cheia sensibilității moderniste ecouri ale copilăriei.

Silvia Radu figurează în ghișuri colorate cu delicate nuanțe de albastru, roșu sau negru, cetele benefice ale îngerilor vestitori ai izbăvirii. Stranițetea acestor apariții scâldate în anonimatul lumii celeste, purtând lipsa de caracterizare individuală topită în categoriile ontologice, aparența unor umile muleaje închide în transcendent cercul pătimirii artistului.

Vasile Gorduz s-a născut la Trifești Orhei, în anul 1931. După absolvirea Institutului de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” (1961), alături de numeroase participări la expoziții românești și internaționale, realizează o serie de lucrări de artă monumentală, printre care „Împăratul Traian”, instalat la Sevilla și Roma. În curs de instalare este și statuia lui „Eminescu” pentru orașul Montreal, Canada. Activitatea sa a fost răsplătită de-a lungul timpului cu mai multe premii, printre care Marele Premiu al U.A.P. (1989) și „Premiul Național” acordat de Ministerul Culturii (1992), an în care a avut loc și prima sa expoziție personală la „Galeriile Catacomba”. Din 1990 este profesor la Universitatea Națională de Artă.

Tendința de eliberare, de raportare fără pic de crispă la presiunea inhibitorie a modelelor stilistice consacrate – „de la antici la moderni” –, de revitalizare poetică a acestora în contextul modernității face din Vasile Gorduz un artist emblematic pentru condiția artelor contemporane. Sculptorul este în plin proces de unificare a limbajului plastic, în căutarea unei „Rostiri” plastice. Ușurința cu care manipulează diverse repere formale, stilistice, în beneficiul expresivității, al propriei opere îi facilitează accesul la sursele primare generatoare de cultură, întinse pe o axă nelimitativă temporal – spațială. Modelator sensibil, fin analist al nuanțelor realizează portrete memorabile ca cel al lui „Ion Gheorghiu” sau „Masca lui Eminescu”, dar și compoziții cu o puternică încărcătură simbolică și poetică precum „Conversând cu o pasăre” sau „Conversând cu iarba”. Fiecare dintre aceste lucrări ridică o problemă specifică, necesitând o reevaluare a istoriei sculpturii în ansamblul ei.